Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1994 МАРТ 25
Хабарай дунда туулан нарын 13
ПЯТНИЦА
Гарагай 6
№ 57 (18899)
Газетын сэн захилай 2 түх.
Хэлсээтэ сэн

Хабарай тарилгые угтуулан

ШИИДХЭХЭЭР АСУУДАЛНУУД ОЛОН

(Республикын селекторнэ суглаанhаа)

Жилэй эхинhээ хойшо дүрэгдэжэ байhан элбэг болон тоото сугларнууд, тэрээн дээрэ Буряад шухала асуудалнуудаар абтаhан шиидхэбэримнүүдэй хүдөгэй гахайнуудаа, Түнхэнэй районой хүшэр хүндэ байдалтадаа энэ хэрэгээр ба зобоhыень элитээр ашалгэ үгэнэ. Буряад Республикын правительство, Сельскохозяйственнай министерство хүлижэлгын ябаса, хабарилгада бөлдэхэ туулалнуудаар энэ удаа ашалгэ суглаа үнгэргэбэ. Суглаае республикын хүдөө аргадэй Советдэй Түрүүлэгшэ В. Саганов хүтэлбэрилэн, Суглаанай хүдэлмэрилэгдэхэ ажахын министр Н. Цыдыпов болон республикын ажахын сад нэгэдэлнүүдэй, фермэнүүдай хүтэлбэрилэгэдэй, олоороо хабаадалсаба.

Хүтөрнэ суглаан дээрэ ямар асуудал хэлсэбэб? Энээн Буряад Республикын Министрствын Түрүүлэгшэнэй орлосон А. Шевченко хахад мэдээсэл хэхэдээ, мүнгэй агропромышленнай комплексын байдал дээрэ онцолгоор тогтоо. Мүнөө малай үбэлжэлгэ сагаруулаа боложо, айл бүрэ өрөө хүндэ байдалда ажалдэжэ байна. Худөө ажахын үйлэдбэри эрид доошоо. Энэ нитын адууhа малай тооhо нилээд үсөөрөө, мал олоор гарсада, hүү, мяха үйлэдбэрилгэ бага болгогдоо. Эндэ ажашээнүүдые тэрэ Зэдын, Мухар-Шэбэрэй, Яруунын, Хоринн, Сэлэнгын районууд үхэрнүүдэй, Сэлэнгын, Түнхэнэй, Хоринн, Хэжэнгын районууд хонидоо, Хяагтын, Кабанскын, Мухар-Шэбэрэй районууд гахайнуудаа, Түнхэнэй район моридоо олоор, гарзалуулба. Адууhа малай тоо толгойн үсөөн болоходонь, продукци үйлэдбэрилгэ эрид доошолно. Жэлэй эхинhээ хойшо, нёдондонойхитой сасуулхада, үнеэн бүриhөө hү абалга 26 килограммаар, үйлэдбэрилгын хэмжээн 33 процентээр бага болгогдоо.

Саашань тэрэ адууhа малые зунай бөлшээридэ гаргаха асуудалда тогтобо. Мүнөөнhөө хольн бөлшээридэ тэжээл, дабhа абаашаха, харгыень заhаха, тэндэхи байра байдалыень заhабарилха, малшадай hаадгүйгөөр хүдэлхэ эрхэ байдал байгуулха асуудал шиидхэгдэхэ ёhотой.

Хабарай тарилгада бөлдэхэ хүдэлмэри ехэл орёо болонхой. Мүнгэ зөөриин саг соогоо үгтөөгүй дээрэhээнь тоhо, түлишын зүйл минеральна үтэгжүүлгэ, үрэhэ хүрэнгэ дуталдана. Бии байhан үрэhэнэй шанарынь угаа муу. Запас хэрэгсэлнүүдэй дуталдаhан дээрэhээ хүдөө ажахын техникэ, тракторнууд үшөө бөлэн болгогдоодүй.

Нүхэр Шевченко тодорхой баримтануудые дурдаба. Hүүлэй мэдээгээр, республикын ажахынууд даб дээрэ 92 мянган тонно үрэhэтэй юм. Хабарай тарилгада бүхыдөө үшөө 18—20 мянган тонно хүрэнгэ хэрэгтэй болоно. Хойто зүгэй районууд мүнөө нэгэшье центнер үрэhэтэй болоодүй байнаар. Яруунын райондо 2900 тонно хүрэнгэ дуталдана. Тиимэhээ түрэhөө үгтэhэн мүнгөөр нэн түрүүн үрэhэ, тоhо, түлишэ худалдажа абаха хэрэгтэй. Хартаабхын 4000 тонно үрэhэн дуталдана. Энэ дутагдалаа үмсэhөө худалдажа абахадаа, ямар андалдаа наймаа хэхэ тушаа хэлэбэ.

Ниитын болон хубнин малые тэжээлээр хангаха асуудал баhал орёо байхаар хүлеэгдэнэ. Энэ талаар байгша ондо рапс, редькэ, просо гэхэ мэтые сенажда дарахаар тариха болоно. Эдэ ургамалнуудай үрэhэ худалдажа абаха хэлсээн хэгдэнхэй.

Нуга сабшалан дээрэ хүдэлхэ, тэрэнээ hайжаруулха, уhалха зөншалаа hэргээхэ саг тулажа ерээ. Лугомелиоративна звенонуудые дахинаа байгуулха шухала болонхой. Газараа hайжаруулха талаар габшагай хоёр hара соносхогдохо байна. 300 мянган гектар сабшалан дээрэhээ мүртэй ургаса хуряагдажа абтанагүй. Энэ шэглэлээр тодорхой хүдэлмэри ябуулхаар болоо гэжэ тэрэ түгэсхэлдөө хэлээ.

Удаань Кабанскын районой өөhэдыгөө хүтэлбэрилхэ захиргаанай гулвза А. Гурулёвто үгэ үгтэбэ:

— Малай үбэлжэлгые эмхитэйгээр үнгэргэхын тула тэжээл манда ехэл хэрэгтэй. Илангаяа гахайнуудта талха тарыанай зүйл дуталдана. Хяагтын районhоо үбhэ, hолоомо шэрэжэ, hаалиингаа малые ханганабди. Бартерна андалдаагаар юумэн бүтэнэгүй. Шифер, цемент, модон, загаhан гэхэ мэтые хэншье тооногүй, харин мүнгэл эридэг байна.

Хабарай тарилгаар хэлэхэдэ, бүхы тракторай 70 процентнь бөлэн болгогдонхой. «Бурятнефтепродукт» акционернэ нэгэдэл урид мүнгэ түлөогүйдэнь тоhо, түлишэ үгэнэгүй. Иимэ дээрэhээ манай техникэ зогсохо баатай болоно.

Газарай үрэжэл hайжаруулха талаар наг шэбхэ, торф ажахынуудта бөлдэхэгдэнэ. Хабарай тарилгын үедэ 7000 тонно минеральна үтэгжүүлгэ хэрэгтэй. Манда даб дээрэ 2000 тонно бии юм. Байгалай ОПХ-да 5 тонно олон жэлэй ногооной үрэhэн бии. Тэрэнээ байгша ондо хэрэглэхэбди.

Сэлэнгын районой хүдөө ажахын управлениин начальник В. Шишмарев үгэ абахадаа, энэ жэлэй малай үбэлжэлгэ дээрэ тогтоо. Монголhоо мүнөө үбhэн, талха таряанай зүйл шэрэгдэнэ. Даб дээрэ 3000 тонно талханай зүйл, 2500 тонно үбhэн зөөгдэжэ абтаба. Тэрээнhээ гадна Хяагтын, Зэдын районуудта, Шэтын областьдо нэмэлтэ тэжээл бөлдхэгдэнэ. Монголтой шулуун нүүрhээр андалдаа хэжэ байhан тухайгаа хэлэбэ.

Хабарай тарилгын бөлэдхэл дээрэ тогтоходоо, техникэ, машинын тэн хахадынь бөлэн болгогдонхой. Үрэhэ хүрэнгөөр баhал 50 процент хангагданхай. Ноёхоной, Тохойн ажахынууд Шэтын областьтой бартерна андалдаагаар тоhо, түлишэ шэрэжэ эхилэнхэй. Нуга сабшалангаа hайжаруулха талаар Герасимовай хүдэлөөе hэргээхэ байhанаа мэдүүлээ.

— Январь-февраль hарануудай туршада 1,5 миллион түхэригэй мяха Улаан-Удын комбинадта тушаажа, мүнгэнэй орондо эд бараа абажа, хүнүүдтээ хубаарилжа үгөөбди. Энэ хугасаа соо 5,4 миллион түхэригэй hү Хори hуурнай зондо худалдаабди,—гэжэ Хоринн районой хамтын хубаарилгын Анаагай ажахын директор Э. Цыдыпов хэлэбэ.—Түл абалга дүүрэбэ. Зуун эхэ хониноо 66 хурьган абтаа. Үрэhэ хүрэнгөөр гүйсэд хангагданхайбди. Регионууд хоорондын худалдаа наймаанай «Ариг Ус» нэгэдэлтэй хэлсээ баталаад, урид түлбэри түлэнгүйгөөр 10 тонно дизельнэ түлишэ, 10 тонно бензин худалдажа абаабди. 54 тракторай 85 процентнь бөлэн болгогдоо.

Баргажанай районой хүдөө ажахын управлениин начальник В. Г. Гонгаров энэ жэлэй малай үбэлжэлгэдэ тэжээлээр муугаар хангагдаhан тухайгаа хэлэбэ. Карл Марксын нэрэмжэтэ колхоздо мүнөө эрид хубилалта хэгдэжэ эхилэнхэй. Фермэ дээрэ hаалишан бүхэн арендnэ гуримаар хүдэлдэг болобо. Иигэжэ hалбари, коллектив бүхэн энэ түрүү онол аргаар ажал хэрэгээ эрхилдэг болохонь. Хүн бүхэндэ газар хубаарилжа үгэхэ асуудалай ехэл хүшэрхэнөөр шиидхэгдэжэ байhан тухай тэрэ түгэсхэлдөө мэдүүлээ.

Hүүлээрнь В. Саганов суглаагаа дүүргэхэдээ, мүнөө үедэ малай шадал тэнхээниинь hуладаа, тэжээл байхагүй, хүнүүд эсээ, туляа гэбэ. Тиимэhээ малай үбэлжэлгэ эмхитэйгээр, гарза багатайгаар үнгэргэхын тула тэжээл бөдэрхэ гээшэ манай мүнөөдэрэй гол зорилго болоно. Монгол руу харгы нээлтэтэй. Цемент, шифер абанагүй гээшэ худал. Ажамидарха гү, али үгы гү гэhэн асуудал мүнөөдэр таанадай урда табигдаха ёhотой.

Үхи хүүгэдые, үбшэн үлбэр зониие нэн түрүүн hүөөр хангаха асуудал тон хүшэрөөр шиидхэгдэнэ. Урда жэлнүүдтэ бидэ ондоо тээhээ хуурай хатаагдаhан hү абадаг байгаабди. Мүнөө пошлинын дээшэлхэдэнь, ондоо тээhээ hү худалдажа абаха аргамнай hалаба. Тиимэhээ hүөөр зониие хангахын тула зунай бөлшээридэ гараха ябуулганнуудаа эдэ үдэрнүүдhээ эхилхэ шухала.

Дөлгүүрэй экономикын оршон байдалда гүрэнhөө холимог гурил, мүнгэ hанган үгтэхэнь гэжэ хүлеэхэ саг дүүрээ. Тиимэhээ өөhэдынгөө тэжээл ехээр бөлэдхэжэ абахын тула хабарай тарилгада hайнаар бөлдэхэ, ороohотой сенаж ехээр дараха, тракторнуудаа хоёр халаанда хүдэлгэхэ, нуга сабшалангуудаа hайжаруулха, уhалха хэрэгтэй.

Хабарай тарилгаhаа эхилээд, ургаса хуряалгын дүүрэтэр эмхидхэлэй хүдэлмэри эрхилхэ гол шэглэлтэй тусхай комисси байгуулагдаа гэжэ тэрэ түгэсхэлдоо хэлэбэ.

Д. ДОНДОКОВ.

ЭЛЬБЭЖЭ, hЭЛГЭЖЭ БАЙГААД...

...ишье боложо байгаа, ...бэрхэтэй байдалай тоо...ошье hаа, ёhотой та...зон газараа хахаланхагүй, тарилгаа хэн...ухагүй ха юм даа. ...туйлдаа хүрөөд байhаа, тарягаа тари» ...ород зоной хэлэдэг ...ни губэ.

...ишье ойлгосотой. Тээд ...манай колхоз, совхоз...ингэжэ байhаар, хабаа...а тарилга хэжэ шадаболино аа гү гэхээр бо... Эндэ ерэхэ хабартаа ...лан дээрэ хүдэлхэ трак... машинануудай ямар ...бөрхэтэйгээр заhабари...жа, хэрэгтэй шэнгэн ...ааа, тоhодолгын зүйл...ай хэды хүндөөр нөө...дэжэ байhан тухай хэ...

...мэдэлхэдэ, манай «Ок...» колхозой байдалые ...ааа. Ерэхэ хабарай ...лгада хүдэлгэдэхэ тех...манай хуучан, хуу «ул...лга» бөлдөнхой. Мү...сагта тэлэнние заhабаа гэшэнь зоболонгой ...г лэ. Элэhэн, муудаhан юумыень hэлгээд табиха шэнэ запас зүйлнүүд байхагүй. Юуб гэхэдэ, тэдэнние худалдажа абаха аргамнай үгы шахуу. Нэгэ заахан деталь, часть хэдэн мянган түхэригтэ, томонуудынь бүри хэдэн арбаад, зуугаад мянган түхэригтэ байна ха юм. Тэрэнэй хажуугаар зарим шухала хэрэгтэй юумэн абаhаар олдоод үгэхэгүй гүб даа. Шэнэ трактор, машина худалдажа абаха тухай хэлэлтэшьегүй. Манда хаанаhаа тиимэ ехэ мүнгэн байха юм.

Иимэ эрхэ байдалда механизаторнууднай аха аргыень оложо, hэльбэжэ, hэлгэжэ байгаад лэ хуушан техникэеэ заhабарилна. Тэдэнь хэр удаан хүдэлхэ юм? Юрэдөөл, «бурханай мэдэлэй» бэзэ. Тээд ондоогоор хайшан гэхэбши? Бидэ МТМ-е даагша Алексей Грудининтэй заhабарилгын запас хэрэгсэл бөдэрээд лэ иишэ тиишээ ябанабди. Олоо болоhон шэнэ юумые бараг hайн техникэдээ табинабди. Тэдэмнай хабарай тарилгын, тэжээл бөлэдхэлгын, ургаса хуряалгын гол хүдэлмэри даажа гараха байна ха юм.

Мүнөө заhабарилга дээрэ эгээл дүршэлтэй, шадамар бэрхэ механизаторнуудаа табинхайбди. Жэшээнь, заhабарилгын бүхы нарин нигта, орёо хүдэлмэрние мастер-тааруулагша И. А. Баранов, токарь-электро-гагнуушан И. П. Константинов, түмэршэ дархан Н. Е. Рандин гэгшэд хэдэг. Илангаяа хуушан деталь, частьнуудые hэльбэхэ, шэнэлхэдэ түмэршэ дархаhай, мүн гагнаха, тошылдохо, мүлижэ тааруулха хүдэлмэри тон ехэ байдаг. Хүдөө ажахын өлдэб машинануудые (анзаhан, сеялкэ, культиватор, борной гэхэ мэтэ) заhабарилхадаа, механизаторнуудехэнхи юумыень өөhэдөө хэнэ бшуу. Эндэ В. А. Максимов, В. С. Соловьев гэгшэд бүри намаphаа хойшо хүдэлжэ, олонхи машина, түхеэрэлгэнүүдые бэлэн болгоо.

Тарнан ажалай бригадын бригадир П. И. Михайловай хүтэлбэрилгэ доро механизаторнуудаа В. М. Соловьев, А. И. Поломошин, Г. Ф. Ошурков гэгшэд баhал горитой хүдэлмэри хээ. Хабарай тарилгада хабаадуулагдаха гэнжэтэ 9 тракторай 7-ниинь, 10-аад МТЗ түхэлэй тракторай 9-ниинь, үшөө нэгэ Т-50 түхэлэй трактор заhабарилагдаа.

Юрэдөөл, иигэн-тиигэн ехэнхи техникэеэ саг соонь бөлэн болгохо аабзабди гэжэ hанагдана. Харин саашадаа юун болохоб гэжэ мэдэхын аргагүй. Хүдөө ажахы хэды болотор иимэ зоболонтой тулюур байдалда байха юм. Гайхахаар.

Үшөө нэгэ бэрхэтэй асуудал гэхэдэ, хабарай тарилгын үедэ трактор, машинануудаа hаадгүй хүдэлгэхөөр шэнгэн түлишэ, тоhодолгын хэрэгсэл хүсэд хүрэхөөр абажа шадаха гээшэ гүбди гэжэ ехэтэ hанаамнай зоболно. Мүнөө бензин, солярка, өлдэб тоhон хэды ехэ үнэтэй болоо гээшэб! Саашаа үшөө үнэтэй болохол аабза, Тиигэхэдэнь яаха зонбибди? Ухаан хүрэнэгүй.

В. КИТАЕВ,
Тарбагатайн аймагай «Октябрь» колхозой ахамад инженер.

АШАТАЙ ХАРИЛСААН

Сэлэнгын районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой колхознигууд хамтынгаа суглаан дээрэ саашадаа яажа ажамидарха тухай хэлсэхэдээ, акционернэ бүлгэм болохо гэжэ шиидэhэн байна. Пайнуудые хубаарилжа үгэхэ гэхэдэ, хүнүүд абажа үгөөгүй, тиимэhээ эдэ пайнуудаа акционууд болгобо.

Мүнөө тус колхозой акционернэ бүлгэм регионууд хоорондын худалдаа наймаанай «Ариг Ус» нэгэдэлдэ акционуудайнгаа зарим хубиие үгэбэ. Харюудань «Ариг Ус» энэ ажахыда колбасна цех, бусадшье үйлэдбэри барихадань туhалха, юрэнхыдөө тус ажахые эмхидхэн байгуулагшын үүрөө дүүргэхэ юм.

Худөө ажахынхидта хүнгэлэгдэhэн сэнгүүдээр барилгын материалнуудые, шэнгэн түлишэ худалдаха, үрэhэ хүрэнгэ бөлдэлсэхэ— юрэдөөл, хам оролсон хугжөөлсэхэ зорилготой. Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой акционернэ бүлгэмэй олоhон олзын 51 процентнь «Ариг Ус» нэгэдэлдэ өльгээгдэжэ байха. Гадна загаhа, сэнхир хүхэ үнэгэ үсхэбэрилхэ үйлэдбэри эмхидхэгдэхэ юм.

Г. ТУРТУЕВА.

ЗАЛУУ ОЁДОЛШОД ЗАЛИТАЙ

«Бурятбытсервис» гэжэ республиканска нэгэдэлэй хубсаhа оёдог цех Заречный hуурินда оршодог юм. Энэ цехтэ хамтадаа 26 хүн хүдэлнэ. Энэ цех эндэхи хүн зондо мэдээжэ болонхой. Юуб гэхэдэ, эндэ хүдэлдэг оёдолшодой бүтээлнүүд хүн зондо hайшаагдадаг, оёhон юумэнүүдынь хүнэй бэдэ тааруу, hайн шанартай. Гол түлэб эндэ залуушуул хүдэлдэг. Тиимэ хадаа мүнөө үеын моодые, хубсаhанда ямар гоёолто, нэмэлтэ детальнуудые хэхэдэ, үе саhажа, үерэй үедэ хохидоhон зондо туhалха зорилготой жасада дамжуулха.

Мүргэлдүүлжэ бэшэhэн мэдүүлгые хангалтагүйгөөр үлөөхэ.

Сүүдэй шиидхэбэри буруушааhан мэдүүлгэ арбан хоногой туршада Буряад Республикын Верховно Сүүдтэ барижа болохо.

— Өөрын эмхидхэн байгуулагша эмхиин толгойлогшотой газетын сүүдлэлсэжэ байхые харахада, гайхахаар, гэлыхээр зүйл. Мүн сүүдэй ябуулагдажа байгаа үдэрнүүдтэ «Бурятия» hонин дугаар бүхэндөө шахуу өөрынгөө талые баримталhан статьянуудые толилжо байгаа. Энэнь журналистын этикэтэй тааралдаагүй зүйл гэжэ тоолоноб. Энэ сүүдэй hүүлээр журналистнууд үгын үүргые хүсэд ойлгожо, болгоомжолдог болохо гэжэ пайдагдана,—гэжэ Н. М. Белоколодов хөөрэбэ.

Хэрэг энэ сүүдээр түгэсэхэгүй, үшөө үргэлжэлэлтэй байха харагдай.

И. ГОМБОИН.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Заречнэ hуурินдахи оёдолой /цехэй залуу оёдолшон Л. Яковлева.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

СҮҮД ДҮҮРЭЭ

...лхан Буряад Республикын арадай депутат, эрдэмтэн Л. В. Потаповай та...сүүдэй үедэ түлөолhэн ...М. Белоколодов журна...листые суглуулжа, сүүдүүрэйэн, мүн тэрэнэй ...дэмэри тухай дуулгаба. ...ай газетын уншагшад ...хорг тухай дуулаагүй. ...байжа болоо. Тиимэhээ ...ангыгаар танилсуулhаhаан бии. Үнгэрэгшэ ...эй декабриин 23-да Фе...ралла Суглаанда арадай ...ттадые hунгалта бо... Л. В. Потапов илажа ...а гээд мэдээжэ.

...ринн энэл hарын 8-най ...арта «Бурятия» газетэ... корреспондент К. Хара...тайгай «Что положено ...ипитеру...» гэhэн материал ...илогдожо, уhанай үертэ ...идэhон зондо гэжэ Рос... Федерацийн Верховно ...ветэй дамжуулhан мүн...hөө 100 миллион түхэ...ригые Л. В. Потапов өө... дүрвар хубаарилаа, hунгэ... урдахи тэмсэлдээ хэ... гэhэн, гэмнэлгэ бай... Л. В. Потапов Верховно Советэй Түрүүлэгшын 100 миллион түхэригые өөрөө хубаарилха эрхэгүй байhан ба мүн ондоо хэрэгүүдтэ хубаарилhан тухай;

2. Уhанай үертэ хохидоhон зондо гээд дамжуулагдаhан мүнгэнэй зарим хубиин Хурамхаанай районой Аргатын участково больницын барилга түгэсхэлгэдэ дамжуулагдаhан тухай;

3. hунгалтын урдахи тэмсэлдэ 100 миллион түхэриг хэрэглэhэн тухай...

«Бурятия» газетын редакциие ба статьягай автор К. А. Харанутовае сүүдэй шиидхэбэриин резолюци газетэдээ толилжо, урдахи мэдээсэлнүүдээ буруу гэжэ мэдэрхэ, Л. В. Потаповhаа хүлисэл гуйха гээд уялгалха. Хардаhанай, худалаар бэшэhэнэйнь түлөө «Бурятия» газетэhээ 1.500.000 түхэриг хэрэглэhэн тухай...

Советскэ районой арадай сүүдтэ хандажа, нэрэ хүндыень хамгаалхыень, хардаhанай түлөө 50 миллион түхэриг газетэhээ гү, али корреспондентhээ хаhахыень гуйhан байна.

Өөрын ээлжээндэ К. А. Харанутова баhал мэдүүлгэ сүүдтэ барижа, нэрэ хүндыень хамгаалхыень, Л. В. Потаповай редакцида бэшэhэн бэшэгтэ худал үгэнүүд байна, тингээд энээнэй түлөө Л. В. Потаповhаа 100 миллион түхэриг хаhахыень гуйба.

Арадай судья Т. И. Быкова сүүдые хүтэлбэрилжэ, иимэ шиидхэбэри абаhан байна: 1993 оной декабриин 8-да «Бурятия» газетэдэ толилогдоhон «Что положено Юпитеру...» гэhэн статья соо К. А. Харанутовагай иимэ мэдээсэлнүүдые буруу гэжэ гээд мэдэрхэ:

1. Буряад Республикын арадай сүүдтэ хамгаалхыень, нэрэ хүндыень хамгаалхыень, Л. В. Потаповай таниулгаар, тарилгаа хэнэ...ухагүй ха юм даа.

...ааа, hү, мяха үйлэдбэрилгэ бага болгогдоо. Эндэ ажашээнүүдые тэрэ Зэдын, Мухар-Шэбэрэй, Яруунын, Хоринн, Сэлэнгын районууд үхэрнүүдэй, Сэлэнгын, Түнхэнэй, Хоринн, Хэжэнгын районууд хонидоо, Хяагтын, Кабанскын, Мухар-Шэбэрэй районууд гахайнуудаа, Түнхэнэй район моридоо олоор, гарзалуулба. Адууhа малай тоо толгойн үсөөн болоходонь, продукци үйлэдбэрилгэ эрид доошолно. Жэлэй эхинhээ хойшо, нёдондонойхитой сасуулхада, үнеэн бүриhөө hү абалга 26 килограммаар, үйлэдбэрилгын хэмжээн 33 процентээр бага болгогдоо.

Саашань тэрэ адууhа малые зунай бөлшээридэ гаргаха асуудалда тогтобо. Мүнөөнhөө хольн бөлшээридэ тэжээл, дабhа абаашаха, харгыень заhаха, тэндэхи байра байдалыень заhабарилха, малшадай hаадгүйгөөр хүдэлхэ эрхэ байдал байгуулха асуудал шиидхэгдэхэ ёhотой.

Хабарай тарилгада бөлдэхэ хүдэлмэри ехэл орёо болонхой. Мүнгэ зөөриин саг соогоо үгтөөгүй дээрэhээнь тоhо, түлишын зүйл минеральна үтэгжүүлгэ, үрэhэ хүрэнгэ дуталдана. Бии байhан үрэhэнэй шанарынь угаа муу. Запас хэрэгсэлнүүдэй дуталдаhан дээрэhээ хүдөө ажахын техникэ, тракторнууд үшөө бөлэн болгогдоодүй.

Нүхэр Шевченко тодорхой баримтануудые дурдаба. hүүлэй мэдээгээр, республикын ажахынууд даб дээрэ 92 мянган тонно үрэhэтэй юм. Хабарай тарилгада бүхыдөө үшөө 18—20 мянган тонно хүрэнгэ хэрэгтэй болоно. Хойто зүгэй районууд мүнөө нэгэшье центнер үрэhэтэй болоодүй байнаар. Яруунын райондо 2900 тонно хүрэнгэ дуталдана. Тиимэhээ түрэhөө үгтэhэн мүнгөөр нэн түрүүн үрэhэ, тоhо, түлишэ худалдажа абаха хэрэгтэй. Хартаабхын 4000 тонно үрэhэн дуталдана. Энэ дутагдалаа үмсэhөө худалдажа абахадаа, ямар андалдаа наймаа хэхэ тушаа хэлэбэ.

Ниитын болон хубнин малые тэжээлээр хангаха асуудал баhал орёо байхаар хүлеэгдэнэ. Энэ талаар байгша ондо рапс, редькэ, просо гэхэ мэтые сенажда дарахаар тариха болоно. Эдэ ургамалнуудай үрэhэ худалдажа абаха хэлсээн хэгдэнхэй.

Нуга сабшалан дээрэ хүдэлхэ, тэрэнээ hайжаруулха, уhалха зөншалаа hэргээхэ саг тулажа ерээ. Лугомелиоративна звенонуудые дахинаа байгуулха шухала болонхой. Газараа hайжаруулха талаар габшагай хоёр hара соносхогдохо байна. 300 мянган гектар сабшалан дээрэhээ мүртэй ургаса хуряагдажа абтанагүй. Энэ шэглэлээр тодорхой хүдэлмэри ябуулхаар болоо гэжэ тэрэ түгэсхэлдөө хэлээ.

Удаань Кабанскын районой өөhэдыгөө хүтэлбэрилхэ захиргаанай гулвза А. Гурулёвто үгэ үгтэбэ:

— Малай үбэлжэлгые эмхитэйгээр үнгэргэхын тула тэжээл манда ехэл хэрэгтэй. Илангаяа гахайнуудта талха тарыанай зүйл дуталдана. Хяагтын районhоо үбhэ, hолоомо шэрэжэ, hаалиингаа малые ханганабди. Бартерна андалдаагаар юумэн бүтэнэгүй. Шифер, цемент, модон, загаhан гэхэ мэтые хэншье тооногүй, харин мүнгэл эридэг байна.

Хабарай тарилгаар хэлэхэдэ, бүхы тракторай 70 процентнь бөлэн болгогдонхой. «Бурятнефтепродукт» акционернэ нэгэдэл урид мүнгэ түлөогүйдэнь тоhо, түлишэ үгэнэгүй. Иимэ дээрэhээ манай техникэ зогсохо баатай болоно.

Газарай үрэжэл hайжаруулха талаар наг шэбхэ, торф ажахынуудта бөлдэхэгдэнэ. Хабарай тарилгын үедэ 7000 тонно минеральна үтэгжүүлгэ хэрэгтэй. Манда даб дээрэ 2000 тонно бии юм. Байгалай ОПХ-да 5 тонно олон жэлэй ногооной үрэhэн бии. Тэрэнээ байгша ондо хэрэглэхэбди.

Сэлэнгын районой хүдөө ажахын управлениин начальник В. Шишмарев үгэ абахадаа, энэ жэлэй малай үбэлжэлгэ дээрэ тогтоо. Монголhоо мүнөө үбhэн, талха таряанай зүйл шэрэгдэнэ. Даб дээрэ 3000 тонно талханай зүйл, 2500 тонно үбhэн зөөгдэжэ абтаба. Тэрээнhээ гадна Хяагтын, Зэдын районуудта, Шэтын областьдо нэмэлтэ тэжээл бөлдхэгдэнэ. Монголтой шулуун нүүрhээр андалдаа хэжэ байhан тухайгаа хэлэбэ.

Хабарай тарилгын бөлэдхэл дээрэ тогтоходоо, техникэ, машинын тэн хахадынь бөлэн болгогдонхой. Үрэhэ хүрэнгөөр баhал 50 процент хангагданхай. Ноёхоной, Тохойн ажахынууд Шэтын областьтой бартерна андалдаагаар тоhо, түлишэ шэрэжэ эхилэнхэй. Нуга сабшалангаа hайжаруулха талаар Герасимовай хүдэлөөе hэргээхэ байhанаа мэдүүлээ.

— Январь-февраль hарануудай туршада 1,5 миллион түхэригэй мяха Улаан-Удын комбинадта тушаажа, мүнгэнэй орондо эд бараа абажа, хүнүүдтээ хубаарилжа үгөөбди. Энэ хугасаа соо 5,4 миллион түхэригэй hү Хори hуурнай зондо худалдаабди,—гэжэ Хоринн районой хамтын хубаарилгын Анаагай ажахын директор Э. Цыдыпов хэлэбэ.—Түл абалга дүүрэбэ. Зуун эхэ хониноо 66 хурьган абтаа. Үрэhэ хүрэнгөөр гүйсэд хангагданхайбди. Регионууд хоорондын худалдаа наймаанай «Ариг Ус» нэгэдэлтэй хэлсээ баталаад, урид түлбэри түлэнгүйгөөр 10 тонно дизельнэ түлишэ, 10 тонно бензин худалдажа абаабди. 54 тракторай 85 процентнь бөлэн болгогдоо.

Баргажанай районой хүдөө ажахын управлениин начальник В. Г. Гонгаров энэ жэлэй малай үбэлжэлгэдэ тэжээлээр муугаар хангагдаhан тухайгаа хэлэбэ. Карл Марксын нэрэмжэтэ колхоздо мүнөө эрид хубилалта хэгдэжэ эхилэнхэй. Фермэ дээрэ hаалишан бүхэн арендnэ гуримаар хүдэлдэг болобо. Иигэжэ hалбари, коллектив бүхэн энэ түрүү онол аргаар ажал хэрэгээ эрхилдэг болохонь. Хүн бүхэндэ газар хубаарилжа үгэхэ асуудалай ехэл хүшэрхэнөөр шиидхэгдэжэ байhан тухай тэрэ түгэсхэлдөө мэдүүлээ.

Hүүлээрнь В. Саганов суглаагаа дүүргэхэдээ, мүнөө үедэ малай шадал тэнхээниинь hуладаа, тэжээл байхагүй, хүнүүд эсээ, туляа гэбэ. Тиимэhээ малай үбэлжэлгэ эмхитэйгээр, гарза багатайгаар үнгэргэхын тула тэжээл бөдэрхэ гээшэ манай мүнөөдэрэй гол зорилго болоно. Монгол руу харгы нээлтэтэй. Цемент, шифер абанагүй гээшэ худал. Ажамидарха гү, али үгы гү гэhэн асуудал мүнөөдэр таанадай урда табигдаха ёhотой.

Үхи хүүгэдые, үбшэн үлбэр зониие нэн түрүүн hүөөр хангаха асуудал тон хүшэрөөр шиидхэгдэнэ. Урда жэлнүүдтэ бидэ ондоо тээhээ хуурай хатаагдаhан hү абадаг байгаабди. Мүнөө пошлинын дээшэлхэдэнь, ондоо тээhээ hү худалдажа абаха аргамнай hалаба. Тиимэhээ hүөөр зониие хангахын тула зунай бөлшээридэ гараха ябуулганнуудаа эдэ үдэрнүүдhээ эхилхэ шухала.

Дөлгүүрэй экономикын оршон байдалда гүрэнhөө холимог гурил, мүнгэ hанган үгтэхэнь гэжэ хүлеэхэ саг дүүрээ. Тиимэhээ өөhэдынгөө тэжээл ехээр бөлэдхэжэ абахын тула хабарай тарилгада hайнаар бөлдэхэ, ороohотой сенаж ехээр дараха, тракторнуудаа хоёр халаанда хүдэлгэхэ, нуга сабшалангуудаа hайжаруулха, уhалха хэрэгтэй.

Хабарай тарилгаhаа эхилээд, ургаса хуряалгын дүүрэтэр эмхидхэлэй хүдэлмэри эрхилхэ гол шэглэлтэй тусхай комисси байгуулагдаа гэжэ тэрэ түгэсхэлдоо хэлэбэ.

Д. ДОНДОКОВ.

ИТАР-ТАСС hҮҮЛЭЙ МЭДЭЭСЭЛ

РОССИТАЙ ТУЙЛАГДАhАН ХЭЛСЭЭНҮҮДЫЕ ДЭМЖЭНЭ

РИГЭ. Россин хүтэлбэрилэгшэдтэй хөөрэлдэжэ, Россин сэрэгүүдые республикаhаа гаргаха тухай хэлсээнүүдые баталhан делегаци гүрэнэйнгөө аша туhые буруу hүргөө гээд оппозициинхидай хэhэн зэмэлэлтые Латвиин Премьер-министр Валдис Биркавс эрид буруушааба. «Эдэ документнүүдтэ гар табиагүй hаа, Латвиин дайсадтал hайн боложо үгэхэ», — гэжэ тэрэ журналистнуудта мэдүүлээ hэн. Росситтай туйлагдаhан хэлсээнүүдые зүбшэн хэлсэhэн Министрнүүдэй кабинедэй засданиин hүүлдэ хэблэлэй хүдэлмэрилэгшэдтэй уулзаhан юм. Эдэ хэлсээнүүдые хуулитаар дэмжэжэ байhан тухайгаа правительство ерэхэ долоон хоногто соносхохо гээд хүлеэгдэнэ.

САНИТАРНО-ЭПИДЕМИОЛОГИЧЕСКА АЛБАНАЙ hАНУУЛГА

ВЛАДИВОСТОК. Номгон далайн флодой гарнизонуудта гурим тогтоохо талаар хэмжээнүүдые абыт гэhэн гуйлтатайгаар Приморийн санитарно-эпидемиологическа албан Россин Федерациин обороныйн министртэ хандаа hэн.

Приморийн газар дайда дээрэ байрладаг гарнизонуудта эпидемиологическа хангалтагүй байдал тохёолдоо гээд министрэй нэрэ дээрэ эльгээhэн бэшэг соогоо медигүүд мэдээсэнэ. Тобшолон хэлэбэл, хилэ шадарай Хороль тосхондо дизентери үбшэн ехээр таража, 400-гаад хүн больницада оруулагдаhан байна. Санитарно-ариг сэбэрэй эрилтэнүүдэй хазагайруулагдадаг дээрэhээ хүнүүд иимэ олоороо үбдэhэн байгаа. Гарнизондо сэбэрлэдэг түхеэрэлгэнүүд үгы. уhа дамжуулдаг соргонуудынь заhабарилагдаагүй.

Номгон далайн флодой командованиин нэрэ дээрэ баhал иимэ бэшэг эльгээгдэhэн байгаа.

ЯХАДАЙ ТҮЛӨӨЛЭЛГЭТЭ ЭМХИ НЭЭГДЭБЭ

ТОКИО. Саха Республикын Президент Михаил Николаев албанай хэрэгээр эндэ ерээд байна. Японой ба Саха Республикын хоорондохи худалдаа наймаанай ба экономическа холбоо барисаае хүгжөөлгэдэ албанай хэрэгээр эндэ ерэhэниинь ехэ туhа нэмэри болохо бээ гэжэ ИТАР—ТАСС-ай корреспонденттэй хөөрэлдэхэдөө, тэрэ мэдээсээ hэн.

Ороной политическэ ба ажал хэрэг эрхилдэг бүлэгөөрхидэй түлөөлэгшэдтэй тэрэ уулзаhан байгаа. Гадна Японой гадаадын хэрэгүүдэй министр Цутому Хататай уулзаhан байна. Яхадай экономикодо Японой үмсын предприятинуудай мүнгэ зөөри хабаадуулха, республикын ба Японой хоорондохи соёлой болон экономическа харилсаа холбоое үргэдхэхэ талаар тодорхой хэдэн дурадхалнуудые министр оруулаа гэжэ хэлэбэ. Тобшолон хэлэбэл, тэрэнэй дурадхалаар ойрын ерээдүйдэ

Хүн ба ажабайдал

УТА НАҺАНАЙ ХАРГЫ

Үнэн го[illegible] урасхал мэтэ жэгтэй түргөөр ошодо[illegible]лэ хүнэй наһан.

Һаял хада хүлдэ арай гэжэ оронхой, барбагайн шэнээхэн үхибүүн баабай, эжынгээ үбдэг дээрэ эрхэлэн һуужа, бүүбэйдүүлдэг бэлэйбди.

Теэд нюдэ сабшаха зуура гэхээр үнгэрһэн наһанайнгаа эсэстэ буурал толгойтой үбгэд, хүгшэд болоод ябагдадаг...

Хорин аймагай Булам нютагта эгээл үндэр наһатай хүн гэбэл, Цэдэн-Дамба Эрдынеевич Жапов юм.

— Би хадаа 1905 ондо, могой жэлдэ түрэһэн хүм,—гэжэ үбгэн хөөрэнэ.— Манай Булам тойроной зон булта галзууд угай болодог юм даа. Балдан гэжэ хүн гансааралаа хуасай угай һэн ха. Харйһаа ерэжэ, нютагжаһан хүн байгаа бээ. Тинхэдэ Үльдэргэдэ барагсаан хүбдүүд угайхин һуудаг ха. Яруунын Эгэтэдэ, Хэжэнгын Дунда-Худанда бодонгууд зон бии гэжэ дуулаһан байнаб. Минии үндэһэн Дунда-Худанда олон юм. Бадла, Баали, Һантай гээд тоологдодог. Баалитан Дунда-Худан руу бии. Бадла 6 хүбүүтэй байһан гэхэ...

Үндэр наһатай үбгэн уг гарбалаа олохон үе болотор тоолоо һэн.

Тэрэнэй үбгэ эсэгэ Эрдэни гэдэг хүн 6 хүбүүтэй байгаа. Самбуу, Ошор, Жаб, Цэбжэд, Сандан гэхэ мэтэшэлэн үбгэн бултыень нэрлэжэ һуугаа һэн.

— Өөр тухайгаа хэлэхэдэ, нимэ байна—гэн, Цэдэн-Дамба Эрдынеевич яаралгүй хөөрэнэ.—Жабай Цэдэн-Дамба гээшэлби даа. Эгэшынгээ хүбүүн Ваньхые 3 һаратайдань үргэжэ абаа һэмди. Өөрымни хүбүүн Цэрэн-Базар арбаад хүүгэдтэй болонхой, үнэр баян һууна гүб даа...

Цэрэн-Базар Жапович нютаһайнгаа түрүүшын фермернүүдэй нэгэн юм. Мүнөө гэр бүлөөрөө эбэртэ бодо мал харууһалдаг, Яһала олон оньһон техникэтэй. Тэрэшэлэн автомашинануудшье бии ааб даа. Тиимэһээ ажал хэрэгүүдынь ядамаггүй урагшатай ябажа байна. Эрдэни, Бэлигтэ, Баяр хүбүүдынь, хүрьгэн Түмэн гэгшэд булта эрхим жолоошод, механизаторнууд юм.

Үбгэн өөр тухайгаа хөөрэхэ болоходоо, нилээд «хашан» байшаба.

— Юун гээд хэлэхэ болоно гээшэбиб даа?—гэнэ үбгэн.—Юрын лэ буряад хүн гээшэб. Түрэһэн эхэмни 1953 ондо мордоһон юм. Харин эсэгэмни 1921 ондо наһа бараа һэн. Тиимэһээ балшар багаһаа хара ажалда ябагдаа гээшэл даа...

Цэдэн-Дамба Эрдынеевичтэ хабаатай хэдэн сааринануудые харанабди.

1937 оной апрель һарын 10-най үдэр Хориин МТС-тэ комбайн жолоодогшоор хүдэлжэ эхилһэн байна.

Эндэ хүдэлхэ үедэнь мэргэжэлээ дээшэлүүлхэ зорилготойгоор һуралсалда эльгээгээ һэн. Тиигэжэ Сэлэнгын тусхай һургуулида һураһанайнгаа һүүлдэ бүхы техникэ —«С-60», «С-65», «СТЗ-НАТИ» гэхэ мэтын комбайн болон тракторнуудые жолоодохо эрхэдэ хүртөө һэн.

Хүдөө ажахын эрхим мэргэжэлтэ болоод, нютагтаа хүдэлжэ байхадань, удангүй дайн эхилбэ.

— Дайн соо амитан зонойнгоо тулада хүдэлөө гээшэбди. Хэдэн дахин военкомадай газаһаа бусаагдаһан байнаб —гэн, үбгэн хөөрөөгөө үргэлжэлүүлнэ. —Суг зогсоһон хүбүүдэйм машинада һуулгагдаад ябуулагдахадань, гансаараа үлэхэб. Военкомадай байшан соо орохоб.

— Намайе юундэ үлээбэт?—гэжэ асуухаб.

— Ошоод ажалаа хэ,—гэжэ харюусаха.

Эрэшүүл үгы, гайтай болошоо һэн. Бригадираар хүдэлхэб. Тулюур гээшэнь аргагүй, трактор мэдэхэ хүн байхагүй. «Һүхирдэг Жабуун» гээд нэршээ һэм...

Цэдэн-Дамба Эрдынеевич олон жэлэй туршада хүдөө ажахыда хүдэлһэнэйнгөө түлөө шагналнуудта хүртэнхэй. «Шэнэ газар элдүүрилһэнэй түлөө» медаль 1957 оной хабар барюулагдаа һэн.

Буряад-Монголой Республикын Верховно Советэй Президиумэй зүгһөө Хүндэлэлэй грамотаар хөөр удаа—1947 болон 1948 онуудта шагнагдаһан байна.

1959 ондо аймагай хүдөө ажахын выставкэдэ хабаадахадаа, дипломоор шагнагдаа һэн. «Коммунар» комбайн жолоодожо, 358 гектар газарай таряа хураһанайнгаа түлөө энэ дипломдо хүртэнһэн байгаа.

1965 ондо наһанайнгаа амаралтада гараа һэн.

Цэдэн-Дамба Эрдынеевич Жапов үнгэрһэн Сагаалганаар 90 наһа хүрэбэ. Цэрэн-Базар хүбүүнэйхиндээ, олон тоото ашанартаа һайхансар үргүүлжэ, үндэр наһа эдлэжэ һууһан үбгэнэй түлөө баясамаар лэ даа.

Д. ДАБАЕВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: үндэр наһатай Ц.-Д. Э. Жапов.

А. БАДМАЕВАЙ фото.

Унтагшаа зүбшэнэ, дурадхана, шүүмжэлэн

Һанамжа

ГАТАБОНОЙ БЭШЭҺЫЕ УНШААД БАЙХАДАА

Энэ бэеэрээ үнөөхи захил хэлгэмнай эхилхэнь гүб даа. Тэрээнтэй дашарамдуулан, нигэжэ хэлэхэ һанаатай байнаб.

Музейдэ хүдэлдэг хүн хадаа урданай газетэнүүдые иража, һонирходог хүм. «Буряад-Монголой үнэн» газетын 1938 оной мартын 6-най дугаарые хаража байтараа, нимэнүүд мүрнүүдые уншабаб: **«Хориин аймаг дотор «Б.-М. үнэн» газетын захилга һүүлэй үедэ һайнаар ябажа байна. Февралиин 22-то эмхидхэгдэжэ гараһан активна захюулагшад болбол үсөөхэн хоног соо 1038 хэһэг «Б.-М. үнэн» газетэ энээнһээ урда тээнь захюулагдаһан дээрэнь шэнээр захюулжа, мүнөө энэ аймагта хамтадаа 1556 хэһэг «Б.-М. үнэн» тараагдаба.**

Газетэ захилгада Доодо-Худанай сомоной Молотовой нэрэмжэтэ колхозой гэшүүд ехэ актив. наар хандажа, бүгэдөөрөө шахуу захил хэбэ. ГАТАБОН».

Энэ бэшэлгэ хуушан лата дээрэ бэшэгдэнэн байна. Тэрэ, Молотовой нэрэмжэтэ колхозой гэшүүд, мүнөө, жэшээнь, хэды «Буряад үнэн» бэшүүлнэ хаб, урданайнгаа һайхан заншалые бүри ариһбадхаа гээшэ гү, али алдаа гү гэжэ мэдэдэг һаа, һонин һэн ха.

Тэрэ ажахын нэрэ энэ үе соо хубилһан байжа болохо. Тиигэбэшье нютагынь, зониинь байгаа юм ааб даа. Юумэн гээшые сасуулжа үзэхэдэ, һайн байдаг. Захил хэлгын үедэ ямар нютагтаа мэдээсэжэ байгыт гэжэ дурадханаб. Тиимэ һэдэлгэ байдаг, зүгөөр хаа-яахан даа.

Тиинхэдээ ганса тэды-эды «Буряад үнэн» захигдаа гээд орхихо бэшэ, тэрэ нютагайнь зайһан хэн гээшэб (тэрэ нютагай гү, али почтальоноор ба захил тараалгын (тиимэ юумэнэй бии һаа даа) хэд т[illegible] юм гэжэ дуулгаха шухала. Юуидэ[illegible] танууд шухалаб гэхэдэ, эдэмнай [illegible]дэлгүүлхэ, ажал бүтээхын түлөө [illegible]лэхэ түлхисэ болохоһоо гадна, хүн[illegible]дэй тушаалдаа хэр зэргээр хандаж[illegible] элирүүлхэ жэшээтэй гээшэ.

Зайһан ерүүл һаа, ехээр ороллоо[illegible]ноо муугаар таниха, урагша ябасагүй[illegible] Нютагһаа гараһан ноён байбал, он[illegible] Нютагайнгаа шарайн, нэрэ хүндыг[illegible] дохол байха гэжэ һанагдана.

Б. ЛХАМ[illegible]

Агын округой
Сагаан-Уула нютаг.

БУЛТАНДА ЖЭШЭЭ БОЛОХООР

Аха нютагай эрхим малшадай нэгэн Аюр Аюшеевич Хаптагаев болоно.

Аюр Аюшеевич балшар багa наһанһаа эжы абатаяа хамтын ажалай (колхозой) ямаан һүрэг адуулжа, эрэ болоһон намтартай.

Эхэ эсэгын эгээл харюусалгатай уялга—«дүүнэрээ хаража ябаха» гэһэн нангин уялга аханарта тудадаг гээшэ ааб даа. Аюр Аюшеевич дүүнэрээ харалсажа, эжыдээ эгээл ехэ туһалагшань болоо. Дайнай хүшэр жэлнүүдэй үедэ Аюр Аюшеевич Бүрэн-Голой һургуулиин гүрбадахи класс дүүргээд, ажалайнгаа намтар эхилээ. Аюр Аюшеевич «хүлөө дүрөөдэ хүргэхэһоо» эхилээд, хамтын ажахын бүхы һалбаринуудта хүдэлһэн юм.

Өөрынь намтарые энэ бишыхан тэмдэглэл соо хүсэд дүүрэн зураглажа шадахагүй хадаа мүнөө сагайнь ажал тухай богонихоноор дурдалтай.

Наһанайнгаа амаралтада гарабашье, Аюр Аюшеевич хүнгэн солбон, ажахынгаа хүргэлтэдэ эрид шинидэнгеэр ажалладаг.

— Хамтаараа байхадаа, бэеэ бэедээ туһа нэмэритэй байдаг юм,—гээд, Аюр Аюшеевич хөөрэдэг. Энэ үбэлжэлгэдэ Аюр Аюшеевич гэр бүлөөрөө ажахыдаа тон ехэ аша туһатай хүдэлнэ. Юуб гэхэдэ, энэ сагай шэнжые хүсэд һайнаар ойлгоһон хуушанай хүдэлмэришэн, малшан, хонишон, хүтэлбэрилэгшэ ябаһан хадаа ажалаа мүнөө сагай эрилтэдэ харюусахаар эрхилнэ. Аюр Аюшеевичэй бүлэ угай малшадһаа эхитэй. Энэл ушарһаа хамтын ажалда дүй дүршэлоо, хуби заяагаа зорюулжа, үхибүүдтээ дамжуулжа байһаниинь һайшаалтай.

— Аюр Аюшеевич гүрэндэ тушаагдаха ёһотой хөөр наһанһаа үлэжэ ябаһан нютагай үүлтэрэй 70-аад толгой сар харууһална. «Энэ үндэр наһатай нүхэрнай ажахы соогоо эгээл найдамтай, бултанда жэшээ харуулха аха зата хүмнай юм»,—гээд, ажахын хүтэлбэрилэгшэ А. Ц. Папаев хөөрөө һэн.

Наһанайнгаа амаралтада гараһан Аюр Аюшеевич, тэрэнэй хани нүхэр Юлия Чимитовна үхибүүдээ элиисэгүүдэйнгээ ажалда һургажа, дүй дүршэл заажа байһаниинь һайшаалтай. Аюр Аюшеевичэй бүлэдэ зөө хүхэ модон Һохой жэлдэ элүүр энхые, һайн һайхание, амжалтын үндэрые хүсэхэ байнабди, Аха заха нютагайнгаа таабайда амжалта хүсэе.

А. ДЫРЖИНОВ.

Сотшиковой шубуунай фабрикада...

П. БҮРМАКИН[illegible]

Юундэ иимэ нэр[illegible]

МЭЛЭ ГЭЖЭ НЮТАГ ДА[illegible]

Дүрбэн тээһээ ой модоор бүрхоогдэһэн үндэр хаданууд болон нахид хүтэлнүүдээр хүреэлэгдэһэн уужам үргэн талын дунда Мэлэ тосхон оршоно.

Мэлэ, Мэлэ, Мэлэ
Миниий нютаг, шиниий нютаг
Энэ нютаг, эхэ нютаг,
Манай нютаг Мэлэ лэ,—

гэжэ хэды гоёор дуулалдагшье һаа, тон түрүүн энэ нютагта юундэ Мэлэ гэжэ нэрэ үгтооб гэһэн асуудалда харюусахада, тодо харюу олдоногүй. Жэшээ болгон, хэдэн һанамжануудые дурдая.

1-дэхинь. БИОН-ой хүдэлмэрилэгшэ С. Бабуевай шэнжэлгэһээ. Ехэ жэгдэ тала. Мэлигэр тала гээшэ. Тиимэһээ Мэлэ болоо. Үгышье һаа, Мэлэхэй гэжэ эндэ ажаһууһан хүнэй нэрээр нэрлэгдээ.

2-дохинь. Нютагай үбгэдэй үгэһоо. Энэ нэрэ Чингис хаанай үеһөө эхитэй гэжэ домоглогдоно. Тэрэнэй нэгэ бүлэг энээгүүр ябахадаа, Хара-Уһан гэжэ аршаантай газарта тогтожо, амаралта хэһэн, ундаа харяаһан юм ха. Тиинхэдээ нэгэнинь: «Энэ ямар мэлэ мэлмэгэр уһан гээшэб?» —гэһэн ха. Тиигэжэл нимэ нэрэ бии болоһон гэлсэхэ байна. Теэд энэ һанамжада, манай һанахада, этигэхэнь үе сагай эргэлдэ[illegible]лэ» гэһэн үгэ [illegible] гү? Эндэ хөөр [illegible] хым зүбшөөгы[illegible]

А. «Тогооной [illegible] хын тула чу[illegible] хоймор («малу[illegible] модон алда ту[illegible] зарта торгоото[illegible] (Этнографическ[illegible] ри, 6-дахи хэ[illegible]

Б. «Чумай д[illegible] тын арада, үү[illegible] ха хүндэтэ га[illegible] харин зүүн б[illegible] лаарнь эзэдэй [illegible] байгаа» («Забай[illegible] дуудай этногра[illegible] зэй»).

2-дохи [illegible] (уһан), «ала» [illegible] (саана, наана [illegible] хатай суффикс[illegible] нуудһаа хож[illegible] гэһэн улхатай [illegible] ла», «му ала» [illegible] бии гү?

3-дахи [illegible] линха тэрэ» «ямар үсөөн» [illegible] ленький» гэхэ[illegible] ло») гэһэнһээ [illegible] Тиимэ болохо[illegible] гэһэн ород үг[illegible] жо хубилаагүй [illegible]

Минии [illegible] нүхэд өөнэ[illegible] бээ гээд найд[illegible]

Б. [illegible]

Мэлын һургуу[illegible]

ЭМ ДОМ ҮНЭТЭЙ ААД...

Хүнүүд, илангаяа үбшэ хабшан, үлбэр бэетэй болоһон инвалидууд эм дом оложо яданабди.

Зарим аптекэнүүд дэлгүүрэй сэнтэй эмүүдые дурад хана. 2-дохи аптекэһээ аспирин гэжэ эм 400 түхэриг-өөр худалдажа абабаб. Тарилгын эм 1200 түхэриг-тэ байба. Тэрэ мүртөө аптекэ бүхэндэ байһан эмүүд ондо ондоо сэнтэй.

Республикымнай Элүүрые хамгаалгын министерство, угайдхадаа, инвалидуудые, пенсионернүүдые эм домоор хангаха асуудалые гуримшуулжа шадахагүй байна гээшэ гү?

Д. ДОРЖИЕВ,
Улаан-Үдэдэ ажаһуугша.

ХЭРЭНЭЙ ДАСАНДА ХЭН ТУҺАЛХАБ?

Һаяшаг Хэрэнэй дасанда ламанарй болон һүзэгтэйшүүлэн хамтын суглаан үнгэрөө. Энэ суглаан дээрэ ламанарай, дасанай хүдэлмэрилэгшэдэй хэдэн жэлэй ажал хэрэгүүд зубшэн хэлсэгдээ. Суглаан дээрэ үгэ хэлэһэн һүзэгтэйшүүлэй, ламанарай зүгһөө дасанай үрид байһан хүтэлбэри ажахыень даагша гон шанга шүүмжэлэлдэ хүргэбэ.

Дасанай шэрээтэ байһан Түрбэ Тубанов, завхоз Владимир Тоглохинов гэгшэдэй хангалтагүйгөөр ажал ябуулаан тухай Л. М. Адушеев түүмжэлээ. Даалгагдаһан ажалдаа хайша хэрэгээр, ідэбхигүйгөөр хандаһанһаань боложо, Хэрэнэй дасанай хөрдохи, гол байшанай барилга дүүргэгдээдүй үлөө. Аймагай РСУ-гай дарга А. С. Бильгаев хэдэн жэлэй өмнө 100 мянган түхэриг-өөр энэ байшан барихаар урадхаа һэн. Теэд шэрээтэ ламхай завхозтоёо хамта энэ урадхалһаань арсаһан байна.

Дасанай бии болоходо, аймагай зон ехэ олон эд өөри, мүнгэ үргэһэн байгаа. Цалгалтын комиссии эмхидэгдээшье һаа, дасанда ороон үргэлнүүдые тэрэ бүидхэлдэ абаагүй, оороһон, үн гаргашалагдаһан мүнгэй тоосоон хэгдээгүй үлээн байшоо. Мүргэлшэдэй сарһан эд зөөри—аяга шаага, хубсаһан олбогууд, шэрдэгүүд, шэрээнүүд—булта үгы болошонхой. Дасанай ашаанай машина завхоз В. Тоглохиновай хорёо соо табяатай байдаг. Харин дасанда үгтэһэн «Нива» машиные шэрээтэ Түрбэ Тубанов үмсэдөө абаа юм ха.

Дасанай дэргэдэ багахан буудал бариха зориготойгоор барилгын материалнуудые асаржа буулгаа һэн. Теэд завхоз В. Тоглохинов барилгын модоной екэхэн хубине юундэшьеб гэртээ абаашаһан байгаа. Энэ хүнһөө шангаар асууха хэрэгтэй гэжэ һүзэгтэйшүүлэй зүгһөө Г. Шойдонов, Б. Сыбенов хэлэбэ.

Дасанай нээгдэлгэдэ Түнхэнэй совхоз горитой туһаламжа үзүүлһэн юм. 8 ханатай гэр барижа үгөө, электрын галай уташа татажа оруулаа, худаг малтаа, 100 кубометр түлеэ асаржа буулгаа һэн. Эдеэ хоолой зүилнүүдээр, барилгын материалнуудаар хангажа байгаа. Энээнэй түлөө суглаан дээрэ совхозэй хүтэлбэридэ баяр хүргэгдөө һэн.

Дасанай гэбгы лама Балдан Базаров үгэ хэлэхэдээ, мүнөөнэй хүшэр байдал тухай тогтоо. Мүнгэнэй дуталдаһанһаа болоно, дасанай ехэ байшан баригданагүй. Хэды тиигэбэшье, хуралнууд үнгэрнэ. Сагаалганһаа урид Түбэдэй римбүүшэ Еши-Лодой, дид-хамба лама Цыван Дашицыренов аймагта ерээд, хуралда хабаадалсаа һэн.

— Ахын аймагай Балагтын зон Хэрэнэй дасанда 20 һарлаг дамжуулһан юм. Түнхэнэй зон хүршэ аймагайхидай буянтай жэшээе дагажа, дасанай ехэ байшангай барилгада туһалха бээ гэжэ найданабди.

Дасанай дэргэдэхи хубарагуудай һургуулиин хүдэлмэрине эдэбхижүүлжэ, һайжаруулжа эхилээбди. Дасанда өөрын номой сан хэрэгтэй. Ламанар эрдэм мэдэсэеэ дээшэлүүлхэ талаар үдэр бүриин оролдолго гаргаха, мүн һүзэгтэйшүүлэй дунда ойлгуулламжын, гэгээрэлэй ажал ябуулха уялгатай.

Бидэ аймагай захиргаанда, ажахынуудай, предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэдтэ туһа эрижэ хандаха болоод байнабди. Мүнгөөр, барилгын материалнуудаар туһалаа һаань, дасанай барилгые үргэлжэлүүлхын, амжалтатайгаар дүүргэхын түлөө оролдохол һэмди,—гэжэ гэбгы лама Б. Базаров онсолбо.

Үнгэрһэн жэлдэ шэнээр һунгагдаһан шэрээтэ ламхай Будажаб Шагдуров, гэбгы лама Балдан Базаров, завхоз Николай Шагдуров, бухгалтер Янжима Санжиева гэгшэд даалгагдаһан хэрэгтээ харюусалгатайгаар хандадаг байһанаа гэршэлээ. Дасанай байра байдал эмхи гуримтай болгогдоо, бүхы оороһон үргэлэй мүнгэн, эд зөөри нигтаар тоологдоно, хинагдана. Ламанаршье булта даажа абаһан уялгануудаа бүримүһэн дүүргэнэ, зоной этигэл найдал харюулхые оролдоно.

Суглаанай үедэ дасанай шахардуу хүшэр байдалые һайжаруулхын тула хамһабариин ажахы эмхидхэхэ хэрэгтэй гэһэн һанамжанууд бии һэн. Энэ тон зүб гэжэ һанагдана. Дэлгүүрэй харилсаануудта шэлжэн оролгын хэсүү сагта дасан өөрын ажахы эрхилжэ, адуу мал барибал, таряа талха, хартаабха, газарай эдеэ ургуулбал, тэсэжэ гараха. Тиигэжэл мүнгэ ехээр гаргашалангүй, бүхы оороһон мүнгэеэ дасанай барилгада шэглүүлхэ хэрэгтэй гэһэн харааболол зүбтэй гэжэ һанагдаа һэн.

Хэрэнэй дасанай ламанарай хүтэлбэри доро 70 жэлэй саана байһан дасанһаа дутуу бэшэ үндэр һайхан дасанай байшан бодохо гэжэ найданаб. Тэрэ үедэ 400 гаран ламанар, гэбшэ, габжа гараһан үндэр зиндаатай, эрдэм ехэтэй лама багшанар эндэ байһан юм. 30-аад онуудай һүрөөтэй үеэр олонхинь сүлэгдэһэн, түрмэ шорондо хаагдаһан, мүн дасаншье хаагдаһан түүхэтэй. Урда үеын алдууе заһажа, мүнөө эндэ лама боложо һууһан залуу хүбүүд аймаг зонойнгоо этигэл найдалые харюулжа, лама багшын үндэр нэрые хухалангүй, олоной түлөө буян үйлэдэхэ гэжэ найданаб.

Д. ХАЛАНГУЕВА,
хүдөө бэшэгшэ.

БАГАШУУЛНАЙ УРМАШУУЛАГДАБА

Буряад шатараар үнгэргэгдэһэн нээмэл мүрысөөн дүүрэбэ. «Шатар» гэһэн хүүгэдэй жасын эмхидхэһэн наадандa хотын спортын һургуулинуудай команданууд хабаадалсаһан байна. Хамтадаа 36 хүбүүд, басагад бэлиг шадабаряа харуулха гэжэ нилээдгүй оролдоо, эрмэлзээ, [illegible]

Эдэнэрэй дундаһаа Е. Бочкарев бүхы уулзалгануудтаа шүүжэ, дүн хамта 5 очкотой болоод, түрүү һуури эзэлбэ. Шатаршад Ербактанов Цыбелев хөөр удаадахи һууринуудта гараа.

Басагадай дундаһаа Надя Позняк, Ольга Пилипенко, Царима Жигжитова гэгшэд эрхимлэжэ, түрүүшын гурбан һуури эзэлбэ.

Үхибүүдэй дунда шатар наада эмхидхэһэн «Буряад үнэн» газетын редакциин, Улаан-Үдын кондитерска фабрикын коллективүүд аргагүй ехэ туһаламжа, тэдхэмжэ үзүүлһэн байна. Тиин нааданда эрхимлэһэн хүбүүд, басагадта тус коллективүүдэй тогтооһон шан бэлэгүүд барюулагдажа, эдэнэрые урмашуулаа.

Үхибүүдэйнгээ иигэжэ сүлөө сагаа ашатай туһатайгаар үнгэргэлгэдэ, туһаламжа үзүүлжэ байгыт гэжэ хандаха байнабди.

Манай хаяг: **Расчетный счет 700223, корр. счет 700161896. Россельхозбанк, Улан-Удэ, МФО 107312. Детский фэйд «Шатар».**

Л. ГАРМАЕВА.

Дурадхал

СЭДЬХЭЛЫЕМ ХҮМЭРЮУЛҺЭН ДОМ[illegible]

Нёдондо, 1993 оной «Буряад үнэн» газетын августын 12—13-най дугаарнуудта, агууехэ Джарун Хашорой субарга тухай домог толилогдоһон байгаа. Тэрэнние арад зон балай анхаралтай гаар уншаагүй байжа магад, Хуушан газетэнүүдые дахин уншажа байһаар энэ домогые уншад, Джарун Хашорой субаргын аша туһа тухай уншахадаа, зүрхэ сэдьхэлни хүдэлжэ, нюдэнһөө нулимса дуһаан баярлааб. Мүнөө энэ субаргын эбэрэлэй хойшолон, саг соогоо бодхоодоогүйнь хойшолон тухай саашань уншахадаа, дахинаа зүрхэ сэдьхэлээ хүдэлгэжэ, энэ субаргын саг соогоо баригдахынь тула бүхы хүсэ шадалаа зорюулха эрмэлзэл досоомни түрөөд, тэрээн тухайгаа бэшээгүй һаа, һанаа сэдьхэлни амархала болёод байна.

Джарун Хашорой һандаралые зайсуулжа шадаха гурбан зүйлэй бурхад гэбэл: Манзаширн, Арьяа-Баала, Очирвааны гурбан, мүн дошхон сахюусад ба Дара эхэ бурхан болоно.

Гэгээн түрэлтэ Далай-лама багшнамнай Арьяа-Баала бурханай хубилгаан гэжэ мэдэрнэбди. Тэрэ Зургаан зүйлэй хамаг амитанние абаржа шадаха хүсэтэй энэ агуу субаргын бодохын тула алар холоһоо манай Буряад орон заларжа ерэһэн байна. Манай Буряад ороной газар дээрэ мүндэлхэ Джарун-Хашорой субаргын саг соогоо бодхоогдохынь тула Буддын шажанда шүтэдэг арадууд һайн һайхан сэдьхэлээрээ оролдохо болонобди. Тиимэ тула «Буряад үнэн» газетын '1993 оной августын 12—13-най дугаарнуудые оложо уншахыень, мүн газетын редакциин хүдэлмэрилэгшэдые Джарун-Хашорой субарга тухай **домогые дахин толилхыетнай гуйнаб.** Үшөө тиинхэдэ энэ газетын уншагшадай олон бэшэ хада, һайнаар оршуулаад, «Правда Бурятии», «Бурятия» газетэнүүдтэ толилуулхыетнай ехэтэ гуйнаб. Тиигэбэл уг удхыень ойлгоһон хүнэй һанаа амархан һуухаар бэшэл байха гээд һанагдана.

Сагнай муу боложол байна гэжэ мэдэрнэбди. Ерээдүйн сэмүүн һүлдэ тэмдэгүүд ямар бэ гэхэдэ, элдэб эсын, ой ухааанда орошогүй эреэ марлан хубсаһан үмдэгдэхэ, шажан мүргэлэй ном судар дэлгүүрэй сэнгээр худалдагдаха, угай заншалай хубсаһа хунар мартагдаха юм. Тэрэ саг хадаа мүнөө ерээд байна. Арад зоной оюун ухаан бодолые, һүзэг мэдэрэлые һэрюулхэ хүн бүриадай газар дээрэ мүндэлхэ байһаниинь лабтай.

Мүнөө хабар боложо, субаргын барилга дахинаа захалха байха. Бидэниие гүрэн түрэмнай энэ хатуу сагта мин үлөөгөөгүй, пенси, тэдхэмжэ үгэнэ. Олоной мүнгэн олонойнгоо дунда ябаха юм гэдэг. Хүн бүхэн нэгэ һарынгаа мүнгэнһөө 5-10-15 мянгые суглуулаад, жэлэй дүрбэн сагай тоогоор үгэжэ байгаа һаамнай, болохол байгаа даа.

Мүнөө олон зон һүзэгтэй болоо. Яһала олон ородуудшье, ондоо яһаташье дасан дуганда ябадаг болоо. Буддын шажан гээшэмнай эгээл үнэн сэхэ, оюун ухаанай, зүрхэ сэдьхэлэй һайн талые һэрюулхэ мүргэл болоно. Хүн бүхэнэй, амитанайшье досоо Будда бурханай зүрхэн бии.

Арад зоной оюун ухаа һэрюулхэ хэрэгтэй. Юуб гэхэдэ, мүнөө Джарун, Хашорой субаргые саг соонь бодхоохо нангин уялга манай үе сагай эргэлдэ[illegible]лэ» гэһэн үгэ [illegible] болоно. Бүхы э[illegible] Буддын шажа[illegible] арадууд энээ[illegible] байха.

«Буряад у[illegible] редакци хада[illegible] бага газетэнүүд[illegible] дээрэ (ород, бу[illegible] субарга тухай [illegible] лилуулха, а[illegible] нуулха, уялга[illegible]

Коллектив, [illegible] районой бүхэнэй [illegible] нине мүнгэ, а[illegible] субаргын бари[illegible] тнай уряална[illegible]

Энэ минии [illegible] соо нэгэшье м[illegible] эхэ бологсон [illegible] амитанние х[illegible] дүн, уряал, [illegible] лоно.

Ум маани [illegible]

РЕДАКЦИЙ[illegible]

шэг-уряал [illegible] бодото нэрэе[illegible] һаань, бэшэгы[illegible] харалда дура[illegible] шагшад танил[illegible] шэжэ, шүүжэ [illegible] Үнэхөөрөөшье [illegible] оложо уншаад [illegible] һайхан алхам [illegible] хошье юм аа[illegible]

Хүн ба ажабайдал

УТА НАҺАНАЙ ХАРГЫ

Үһан го[illegible] урасхал мэтэ жэгтэй түргөөр ошодо[illegible]лэ хүнэй наһан.

Һаял хада хүлдэ арай гэжэ оронхой, барбагайн шэнээхэн үхибүүн баабай, эжынгээ үбдэг дээрэ эрхэлэн һуужа, бүүбэйдүүлдэг бэлэйбди.

Теэд нюдэ сабшаха эуура гэхээр үнгэрһэн наһанайнгаа эсэстэ буурал толгойтой үбгэд, хүгшэд болоод ябагдадаг...

Хориин аймагай Булам нютагта эгээл үндэр наһатай хүн гэбэл, Цэдэн-Дамба Эрдынеевич Жапов юм.

— Би хадаа 1905 ондо, мэгой жэлдэ түрэһэн хүм,—гэжэ үбгэн хөөрэнэ.— Манай Булам тойроной зон булта галзууд үгай болодог юм даа. Балдан гэжэ хүн гансаараал хуасай угай һэн ха. Хариһаа ерэжэ, нютагжаһан хүн байгаа бээ. Тинхэдэ Үльдэргэдэ барагсаан хүбдүүд угайхин һуудаг ха. Яруунын Эгэтэдэ, Хэжэнгын Дунда-Худанда бодонгууд зон бин гэжэ дуулаһан байнаб. Минии үндэнэн Дунда-Худанда олон юм. Бадла, Баали, Һантай гээд тоологдодог. Баалитан Дунда-Худан руу бин. Бадла 6 хүбүүтэй байһан гэхэ...

Үндэр наһатай үбгэн уг гарбалаа олохон үе болотор тоолоо һэн.

Тэрэнэй үбгэ эсэгэ Эрдэни гэдэг хүн 6 хүбүүтэй байгаа. Самбуу, Ошор, Жаб, Цэбжэд, Сандан гэхэ мэтэшэлэн үбгэн бултыень нэрлэжэ һуугаа һэн.

— Өөр тухайгаа хэлэхэдэ, нимэ байна—гэн, Цэдэн-Дамба Эрдынеевич яаралгүй хөөрэнэ.—Жабай Цэдэн-Дамба гээшэлби даа. Эгэшынгээ хүбүүн Ваньхые 3 һаратайдань үргэжэ абаа һэмди. Өөрымни хүбүүн Цэрэн-Базар арбаад хүүгэдтэй болонхой, үнэр баян һууна гүб даа...

Цэрэн-Базар Жапович нютагайнгаа түрүүшын фермернүүдэй нэгэн юм. Мүнөө гэр бүлөөрөө эбэртэ бодо мал харуулһалдаг. Яһала олон оньһон техникэтэй. Тэрэшэлэн автомашинануудшье бии ааб даа. Тиимэһээ ажал хэрэгүүдынь ядамаггүй урагшатай ябажа байна. Эрдэни, Бэлигтэ, Баяр хүбүүдынь, хүрьгэн Түмэн гэгшэд булта эрхим жолоошод, механизаторнууд юм.

Үбгэн өөр тухайгаа хөөрэхэ болохоодоо, нилээд «хашан» байшаба.

— Юун гээд хэлэхэ болоно гээшэбиб даа?—гэнэ үбгэн.—Юрын лэ буряад хүн гээшэб. Түрэһэн эхэмни 1953 ондо мордоһон юм. Харин эсэгэмни 1921 ондо наһа бараа һэн. Тиимэһээ балшар багаһаа хара ажалда ябагдаа гээшэл даа...

Цэдэн-Дамба Эрдынеевичтэ хабаатай хэдэн сааринануудые харанабди.

1937 оной апрель һарын 10-най үдэр Хориин МТС-тэ комбайн жолоодогшоор хүдэлжэ эхилһэн байна.

Эндэ хүдэлхэ үедэнь мэргэжэлээ дээшэлүүлхэ зорилготойгоор һуралсалда эльгээгээ һэн. Тиигэжэ Сэлэнгын тусхай һургуулида һураһанайнгаа һүүлдэ бүхы техникэ —«С-60», «С-65», «СТЗ-НАТИ» гэхэ мэтын комбайн болон тракторнуудые жолоодохо эрхэдэ хүртөө һэн.

Хүдөө ажахын эрхим мэргэжэлтэ болоод, нютагтаа хүдэлжэ байхадань, удангүй дайн эхилбэ.

— Дайн соо амитан зонойнгоо тулада хүдэлөө гээшэбди. Хэдэн дахин военкомадай газааһаа бусаагдаһан байнаб —гэн, үбгэн хөөрөөгөө үргэлжэлүүлнэ. —Суг зогсоһон хүбүүдэйм машинада һуулгагдаад ябуулагдахадань, гансаараа үлэхэб. Военкомадай байшан соо орохоб.

— Намайе юундэ үлээбэт?—гэжэ асуухаб.

— Ошоод ажалаа хэ,—гэжэ харюусаха.

Эрэшүүл үгы, гайтай болошоо һэн. Бригадираар хүдэлхэб. Тулюур гээшэнь аргагүй, трактор мэдэхэ хүн байхагүй. «Һүхирдэг Жабуун» гээд нэршээ һэм...

Цэдэн-Дамба Эрдынеевич олон жэлэй туршада хүдөө ажахыда хүдэлһэнэйнгөө түлөө шагналнуудта хүртэнхэй. «Шэнэ газар элдүүрилһэнэй түлөө» медаль 1957 оной хабар барюулагдаа һэн.

Буряад-Монголой Республикын Верховно Советэй Президиумэй зүгһөө Хүндэлэлэй грамотаар хөөр удаа—1947 болон 1948 онуудта шагнагдаһан байна.

1959 ондо аймагай хүдөө ажахын выставкэдэ хабаадахадаа, дипломоор шагнагдаа һэн. «Коммунар» комбайн жолоодожо, 358 гектар газарай таряа хуряаһанайнгаа түлөө энэ дипломдо хүртэһэн байгаа.

1965 ондо наһанайнгаа амаралтада гараа һэн.

Цэдэн-Дамба Эрдынеевич Жапов үнгэрһэн Сагаалганаар 90 наһа хүрэбэ. Цэрэн-Базар хүбүүнэйхиндээ, олон тоото ашанартаа һайхансар үргүүлжэ, үндэр наһа эдлэжэ һууһан үбгэнэй түлөө баясамаар лэ даа.

Д. ДАБАЕВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Үндэр наһатай Ц.-Д. Э. Жапов.

А. БАДМАЕВАЙ фото.

Һанамжа

ГАТАБОНОЙ БЭШЭҺЫЕ УНШААД БАЙХАДАА

Энэ бээрээ үнөөхи захил хэлгэмнай эхилхэнь гүб даа. Тэрээнтэй дашарамдуулан, нигэжэ хэлэхэ һанаатай байнаб.

Музейдэ хүдэлдэг хүн хадаа урданай газетэнүүдые иража, һонирходог хүм. «Буряад-Монголой үнэн» газетын 1938 оной мартын 6-най дугаарые хаража байтараа, нимэнүүд мүрнүүдые уншабаб: **«Хорнин аймаг дотор «Б.М. үнэн» газетын захилга һүүлэй үедэ һайнаар ябажа байна. Февралиин 22-то эмхидхэгдэжэ гараһан активна захюулагшад болбол үсөөхэн хоног соо 1038 хэһэг «Б.М. үнэн» газетэ энээнһээ урда тээнь захюулагдаһан дөөрэнь шэнээр захюулжа, мүнөө энэ аймагта хамтадаа 1556 хэһэг «Б.М. үнэн» тараагдаба.**

Газетэ захилгада Доодо-Худанай сомоной Молотовой нэрэмжэтэ колхозой гэшүүд ехэ активнаар хандажа, бүгэдөөрөө шахуу захил хэбэ. ГАТАБОН».

Энэ бэшэлгэ хуушан лата дээрэ бэшэгдэһэн байна. Тэрэ, Молотовой нэрэмжэтэ колхозой гэшүүд, мүнөө, жэшээнь, хэды «Буряад үнэн» бэшүүлнэ хаб, урданайнгаа һайхан заншалые бүри арьбадхаа гээшэ гү, али алдаа гү гэжэ мэдэдэг һаа, һонин һэн ха.

Тэрэ ажахын нэрэ энэ үе соо хубилһан байжа болохо. Тиигэбшье нютагынь, зонинь байгаа юм ааб даа. Юумэн гээшые сасуулжа үзэхэдэ, һайн байдаг. Захил хэлгын үедэ ямар нютагайхидай ямараар захижа байһан тухай уншагшадтаа мэдээсэжэ байгыт гэжэ дурадханаб. Тиимэ һэдэлгэ байдаг, зүгөөр хаа-яахан даа.

Тиихэдээ ганса тэды-эды «Буряад үнэн» захигдаа гээд орхихо бэшэ, тэрэ нютагайнь зайһан хэн гээшэб (тэрэ нютагай гү. али почтальоноор ба захил тараалгын (тиимэ юумэнэй бин һаа даа) хэд[illegible] юм гэжэ дуулгаха шухала. Юундэ[illegible] танууд шухалаб гэхэдэ, эдэмнай [illegible]дэлгүүлхэ, ажал бүтээхын түлөө [illegible]лэхэ түлхисэ болохоһоо гадна, хү[illegible]дэй тушаалдаа хэр ээргээр хандаж[illegible] элирүүлхэ жэшээтэй гээшэ.

Зайһан ерүүл һаа, ехээр ороло[illegible]ноо муугаар таниха, урагша ябасагүй[illegible] Нютагһаа гараһан нөөн байбал, [illegible] Нютагайнгаа шарайн, нэрэ хүндэ[illegible] дохол байха гэжэ һанагдана.

Б. ЛХАМ[illegible]

Агын округой
Сагаан-Уула нютаг.

БУЛТАНДА ЖЭШЭЭ БОЛОХООР

Аха нютагай эрхим малшадай нэгэн Аюр Аюшеевич Хаптагаев болоно.

Аюр Аюшеевич балшар бага напанһаа эжы абатаяа хамтын ажалай (колхозой) ямаан һүрэг адуулжа, эрэ болоһон намтартай.

Эхэ эсэгын эгээл харюусалгатай уялга—«дүүнэрээ хаража ябаха» гэһэн нангин уялга аханарта тудадаг гээшэ ааб даа. Аюр Аюшеевич дүүнэрээ харалсажа, эжыдээ эгээл ехэ туһалагшань болоо. Дайнай хүшэр жэлнүүдэй үедэ Аюр Аюшеевич Бүрэн-Голой һургуулиин гурбадахи класс дүүргээд, ажалайнгаа намтар эхилээ. Аюр Аюшеевич «хүлөө дүрөөдэ хүргэхэһөө» эхилээд, хамтын ажахын бүхы һалбаринуудта хүдэлһэн юм.

Өөрынь намтарые энэ бишыхан тэмдэглэл соо хүсэд дүүрэн эураглажа шадахагүй хадаа мүнөө сагайнь ажал тухай богонихоноор дурдалтай.

Наһанайнгаа амаралтада гарабашье, Аюр Аюшеевич хүнгэн солбон, ажахынгаа хүгжэлтэдэ эрид шиидэнгээр ажалладаг.

— Хамтаараа байхадаа, бээз бэедээ туһа нэмэритэй байдаг юм,—гээд, Аюр Аюшеевич хөөрэдэг. Энэ үбэлжэлгэдэ Аюр Аюшеевич гэр бүлөөрөө ажахыдаа тон ехэ аша туһатай хүдэлнэ. Юуб гэхэдэ, энэ сагай шэнжые хүсэд һайнаар ойлгоһон хуушанай хүдэлмэришэн, малшан, хонишон, хүтэлбэрилэгшэ ябаһан хадаа ажалаа мүнөө сагай эрилтэдэ харюусахаар эрхилнэ. Аюр Аюшеевичэй бүлэ угай малшадһаа эхитэй. Энэл ушаһаа хамтын ажалда дүй дүршэлоо, хуби заяагаа зорюулжа, үхибүүдтээ дамжуулжа байһаниинь һайшаалтай.

— Аюр Аюшеевич гүрэндэ тушаагдаха ёһотой хөөр наһанһаа үлэжэ ябаһан нютагай үүлтэрэй 70-аад толгой сар харуулна. «Энэ үндэр наһатай нүхэрнай ажахы соогоо эгээл найдамтай, бултанда жэшээ харуулха аха заха хүмнай юм»,—гээд, ажахын хүтэлбэрилэгшэ Л. Ц. Папаев хөөрөө һэн.

Наһанайнгаа амаралтада гараһан Аюр Аюшеевич, тэрэнэй хани нүхэр Юлия Чимитовна үхибүүдээ элиисэгүүдэйнгээ ажалда һургажа, дүй дүршэл заажа байһаниинь һайшаалтай. Аюр Аюшеевичэй бүлэдэ энэ хүхэ модон Һохой жэлдэ элүүр энхые, һайн һайханине, амжалтын үндэрые хүсэхэ байнабди. Аха заха нютагайнгаа таабайда амжалта хүсэе.

А. ДЫРЖИНОВ.

Сотшиковой шубуунай фабрикада...

П. БҮРМАКИ[illegible]

Юундэ иимэ нэр[illegible]

МЭЛЭ ГЭЖЭ НЮТАГ ДА[illegible]

Дүрбэн тээһээ ой модоор бүрхоогдэһэн үндэр хадануудболон нахид хүтэлнүүдээр хүреэлэгдэһэн уужам үргэн талын дунда Мэлэ тосхон оршоно.

Мэлэ, Мэлэ, Мэлэ
Миниин нютаг, шишин нютаг
Энэ нютаг, эхэ нютаг,
Манай нютаг Мэлэ лэ,—

гэжэ хэды гөөр дуулалдадагшье һаа, тон түрүүн энэ нютагта юундэ Мэлэ гэжэ нэрэ үгтооб гэһэн асуудалда харюусахада, тодо харюу олдоногүй. Жэшээ болгон, хэдэн һанамжануудые дурдая.

1-дэхинь. БИОН-ой хүдэлмэрилэгшэ С. Бабуевай шэнжэлгэһээ. Ехэ жэгдэ тала. Мэлигэр тала гээшэ. Тиимэһээ Мэлэ болоо. Үгышье һаа, Мэлэхэй гэжэ эндэ ажаһууһан хүнэй нэрээр нэрлэгдээ.

2-дохинь. Нютагай үбгэдэй үгэһөө. Энэ нэрэ Чингис хаанай үеһөө эхитэй гэжэ домоглогдоно. Тэрэнэй нэгэ бүлэг энээгүүр ябахадаа, Хара-Уһан гэжэ аршаантай газарта тогтожо, амаралта хэһэн, ундаа харяаһан юм ха. Тиихэдээ нэгэнийнь: «Энэ ямар мэлэ мэлмэгэр уһан гээшэб?» —гэһэн ха. Тиигэжэл иимэ нэрэ бии болоһон гэлсэхэ байна. Теэд энэ һанамжада, манай һанахада, этигэхэнь тон хүшэг. Чингис хаанай сэрэгшэдэй энээгүүр ябаһые одоо гансал бурхан гэршэлхэ.

3-дахинь. Нютагай 75 наһатай Б. Ц. Базаров үбгэнэй үгэһөө. Эртэ урда сагта үхибүүгүй Мэлэ гэжэ хүн һамгаитаяа һуугаа. Тэрэ хүнэй нэрээр энэ нютаг болон Хамни голдо шудхадаг горхон нэршэһэн ха. Тосхоной баруугаар Жалгын горхон, зүүгээрнь үбэлдөө хүрэдэгүй олон харза, аршаануудтай Хара-Уһан урдажа, Мэлэтэй нийлэдэг.

4-дэхинь. Нютагай үбгэдэй үгэһөө. Мэлэ гэһэн нэрые уһанайнь нэрэтэй холбоно. Мэлэ горхон эхиндээ Урда-Мэлэ ба Хойто-Мэлэ гээд хөөр багахан горхон Бэлшэр гэжэ газарта нийлэжэ, зүүн урагшаа урдан ерэдэг. Теэд уһанниинь юундэ нимэ нэрэтэйб гэжэ мэдэхэ зон олдохогүй байна.

Анхан сагта эндэ хамниган угсаатан ажаһуугаа. Тиимэһээ хамниган (эвенк нэрэ бэшэ юм гү гэжэ һанахаар. Энэ хэлээшээ нимэ юумэнүүдээр баталжа туршаһууб. Хэрбээ минии буруу һаам, хүндэтэ нютагаархин наада харангүй хүлисэнэ бээ.

1-дэхи һанамжа. «Малу» гэжэ үгэһөө хубилжа, «Мэлэ» гэһэн үгэ[illegible] гү? Эндэ хөөр[illegible] хым зүбшөөгө[illegible]

А. «Тогооно[illegible] хын тула чу[illegible] хоймор («малу[illegible] модон алда [illegible] зарта торгоо[illegible] (Этнографичес[illegible] ри, 6-дахи хэ[illegible]

Б. «Чумай [illegible] тын арада, [illegible] ха хүндэтэ [illegible] харин зүүн [illegible] лаарнь эзэдэ[illegible] байгаа» («Зай[illegible] дуудай этногр[illegible] зей»).

2-дохи [illegible] (уһан), «ала[illegible] (саана, наана [illegible] хатай суффик[illegible] нуудһаа хо[illegible] гэһэн удхатай [illegible] ла», «му ала[illegible] бин гү?

3-дахи [illegible] линха терэ[illegible] «ямар үсөөн[illegible] ленький» гэ[illegible] ло») гэһэнһээ [illegible] Тиимэ болохо[illegible] гэһэн ород үг[illegible] жо хубилаагүй[illegible]

Минии [illegible] нүхэд оо[illegible] бээз гээд най[illegible]

Б. [illegible]

Мэлын һургуу[illegible]

ЭМ ДОМ ҮНЭТЭЙ ААД...

Хүнүүд, илангаяа үбшэ хабшан, үлбэр бэетэй болоһон инвалидууд эм дом олоно яданабди.

Зарим аптекэнүүд дэлгүүрэй сэнтэй эмүүдые дурад хана. 2-дохи аптекэнээ аспирин гэжэ эм 400 тухэриг-өөр худалдажа абабаб. Тарилгын эм 1200 тухэригтэ байба. Тэрэ мүртөө аптекэ бүхэндэ байһан эмүүд ондо ондоо сэнтэй.

Республикымнай Элүүрые хамгаалгын министерство, угайдхадаа, инвалидуудые, пенсионернүүдые эм домоор хангаха асуудалые гуримшуулжа шадахагүй байна гээшэ гү?

Д. ДОРЖИЕВ,
Улаан-Үдэдэ ажаһуугша.

Дурадхал

СЭДЬХЭЛЫЕМ ХҮМЭРЮУЛҺЭН ДОМ[illegible]

Нёдондо, 1993 оной «Буряад үнэн» газетын августын 12—13-най дугаарнуудта, агуухэ Джарун Хашорой субарга тухай домог толилогдоһон байгаа. Тэрэнние арад зон балай анхаралтайгаар уншаагүй байжа магад. Хуушан газетэнүүдые дахин уншажа байнаар энэ домогые уншаад, Джарун Хашорой субаргын аша туһа тухай уншахадаа, зүрхэ сэдьхэлни хүдэлжэ, нюдэнһөө нулимса дуһаан баярлааб. Мүнөө энэ субаргын эбэрэлэй хойшолон, саг соогоо бодхоодоогүйнь хойшолон тухай саашань уншахадаа, дахинаа зүрхэ сэдьхэлээ хүдэлгэжэ, энэ субаргын саг соогоо баригдахынь тула бүхы хүсэ шадалаа зорюулха эрмэлзэл досоомни түрөөд, тэрээн тухайгаа бэшээгүй һаа, һанаа сэдьхэлни амархаала болёод байна.

Джарун Хашорой һандаралые зайсуулжа шадаха гурбан зүйлэй бурхад гэбэл: Манзаширн, Арьяа-Баала, Очирваани гурбан, мүн дошхон сахюусад ба Дара эхэ бурхан болоно.

Гэгээн түрэлтэ Далай-лама багшамнай Арьяа-Баала бурханай хубилгаан гэжэ мэдэрнэбди. Тэрэ Зургаан зүйлэй хамаг амитанные абаржа шадаха хүсэтэй энэ агуу субаргын бодохын тула алар холоһоо манай Буряад орон заларжа ерэһэн байна. Манай Буряад ороной газар дээрэ мүндэлхэ Джарун-Хашорой субаргын саг соогоо бодхоогдохынь тула Буддын шажанда шүтэдэг арадууд һайн һайхан сэдьхэлтэйгээ оролдохо болонобди. Тиимэ тула «Буряад үнэн» газетын 1993 оной августын 12—13-най дугаарнуудые оложо уншахыень, мүн газетын редакцийн хүдэлмэрилэгшэдые Джарун-Хашорой субарга тухай **домогые дахин толилхыетнай гүйнаб.** Үшөө тиихэдэ энэ газетын уншагшадай олон бэшэ хада, һайнаар оршуулаад, «Правда Бурятии», «Бурятия» газетэнүүдтэ толилуулхыетнай ехэтэ гүйнаб. Тиигэбэл уг удхыень ойлгоһон хүнэй һанаа амархан һуухаар бэшэл байха гээд һанагдана.

Сагнай муу боложол байна гэжэ мэдэрнэбди. Ерээдүйн сэмүүн һүлдэ тэмдэгүүд ямар бэ гэхэдэ, элдэб эсын, ой ухааанда орошогүй эреэ марян хубсаһан үмдэгдэхэ, шажан мүргэлэй ном судар дэлгүүрэй сэнгээр худалдагдаха, угай заншалай хубсаһа хунар мартагдаха юм. Тэрэ саг хадаа мүнөө ерээд байна. Арад зоной оюун ухаан бодолые, һүзэг мэдэрэлые һэрюулхэ хүн буряадай газар дээрэ мүндэлхэ байһаниинь лабтай.

Мүнөө хабар боложо, субаргын барилга дахинаа захалха байха. Бидэниие гүрэн түрэмнай энэ хатуу сагта миин үлөөгөөгүй, пенси, тэдхэмжэ үгэнэ. Олоной мүнгэн олоноойнгоо дунда ябаха юм гэдэг. Хүн бүхэн нэгэ һарынгаа мүнгэнһөө 5-10-15 мянгые суглуулаад, жэлэй дүрбэн сагай тоогоор үгэжэ байгаа һаамнай, болохол байгаа даа.

Мүнөө олон зон һүзэгтэй болоо. Яһала олон ородуудшье, ондоо яһатаншье дасан дуганда ябадаг болоо. Буддын шажан гээшэмнай эгээл үнэн сэхэ, оюун ухаанай, зүрхэ сэдьхэлэй һайн талые һэрюулхэ мүргэл болоно. Хүн бүхэнэй, амитанайшье досоо Будда бурханай зүрхэн бии.

Арад зоной оюун ухаа һэрюулхэ хэрэгтэй. Юуб гэхэдэ, мүнөө Джарун, Хашорой субаргые саг соонь бодхоохо нангин уялга манай үе сагай эгээ[illegible] болоно. Бүхы [illegible] Буддын шаж[illegible] арадууд эн[illegible] байха.

«Буряад [illegible] редакци хада[illegible] бага газетэнү[illegible] дээрэ (ород. [illegible] субарга тухай [illegible] лилуулха, а[illegible] нуулха, уялг[illegible]

Коллектив, [illegible] район бүхэнэ[illegible] нине мүнгэ, а[illegible] субаргын бари[illegible] тнай уялалг[illegible]

Энэ минии[illegible] соо нэгэшье [illegible] эхэ бологсон [illegible] амитанние х[illegible] дүн, уряал, [illegible] лоно.

Ум маани [illegible]

РЕДАКЦИ[illegible] шэг-уряал [illegible] бодото нэрэ[illegible] һаань, бэшэгэ[illegible] харалда дуг[illegible] шагшад таниг[illegible] шэжэ, шүүжэ[illegible] Үнэхөөрөөшье[illegible] оложо уншаа[illegible] һайхан алхаа[illegible] хошье юм а[illegible]

БАГАШУУЛНАЙ УРМАШУУЛАГДАБА

Буряад шатараар үнгэргэгдэһэн нээмэл мүрысөөн дүүрэбэ. «Шатар» гэһэн хүүгэдэй жасын эмхидхэһэн наадандa хотын спортын һургуулинуудай командануудхабаадалсаһан байна. Хамтадаа 36 хүбүүд, басагад бэлиг шадабаряа харуулха гэжэ нилээдгүй оролдоо, эрмэлзээ, [illegible]

Эдэнэрэй дундаһаа Е. Бочкарев бүхы уулзалгануудтаа шүүжэ, дүн хамта 5 очкотой болоод, түрүү һуури эзэлбэ. Шатаршад Ербактанов Цыбелев хөөр удаадахи һууринуудта гараа.

Басагадай дундаһаа Надя Позняк, Ольга Пилипенко, Дарима Жигжитова гэгшэд эрхимлэжэ, түрүүшын гурбан һуури эзэлбэ.

Үхибүүдэй дунда шатар наада эмхидхэһэн «Буряад үнэн» газетын редакциин, Улаан-Удын кондитерска фабрикын коллективүүд аргагүй ехэ туһаламжа, тэдхэмжэ үзүүлһэн байна. Тиин наадандa эрхимлэһэн хүбүүд, басагадта тус коллективүүдэй тогтооһон шан бэлэгүүд барюулагдажа, эдэнэрые урмашуулаа.

Үхибүүдэйнгээ нигэжэ сүлөө сагаа ашатай туһатайгаар үнгэргэлгэдэ, туһаламжа үзүүлжэ байгыт гэжэ хандаха байнабди.

Манай хаяг: **Расчетный счет 700223, корр. счет 700161896. Россельхозбанк, Улан-Удэ, МФО 107312. Детский фэнд «Шатар».**

Л. ГАРМАЕВА.

ҮНДЭҺЭН УГАЙМНАЙ УГАЛЗАНУУД

Д-Н. Халхаров хэшээлээ заншалта оролто үгөөр эхилжэ, Дондок Улзытуевай буряад литературын хүгжэлтэдэ оруулһан хубита тушаа хурянгыгаар хоорэжэ үгэбэ. Нэгэ хэшээл дээрэ Д. Улзытуевай бүтээлнүүдэй бүхы шэглэлдэ тобшолол хэхэ аргагүй байһаниинь ойлгосотой. Тингэхын тулада энэ гэжэ баталхада болохо.

Энэ гансахан хэшээлээр тус һургуулиин коллектив ерэһэн айлшадаа һонирхуулаад дүүрээгүй юм. Шэнэ онол аргаар, шэнэ методикоор һургуулиин хүдэлмэри эмхидхэн ябуулха хэрэгтэ классһаа гадуур үнгэргэгдэдэг ажал онсо һуури эзэлнэ. Тиимэһээ 7-дохи «а» классаган дэгэлнүүдэй, малгайнуудай ямар хубинуудһаа бүридэдэг байһые, хаанаһаань эхилжэ дэгэлэй тобшонуудые тобшолхоб, тайлахаб гэжэ мэдэжэ абалга ямар һонин гээшэб?

Бохор наадалга, дуу хаялсалга, таабари таалга гэхэ мэтын нааданууд мартагдажа байна. Һургуулиин багшанарай эдэ нааданууда шабинараа ямараар һургажа байнаб гэжэ харахадаа, баярлахаар даа.

Буряад эрмэгтэй гуталай удха шанар, тэрэнэй ямар хубинуудһаа бүридэдэг тухай тайлбариие Нарһата тосхоной үндэр наһатайшуулай нэгэн Цырен-Дулма Будаевна Шираповагай энэ тайлбарида нэмэлтэ болоһон хоорөөе айлшад һонирхон шагнаһан байна.

Угалзануу хадаа монгол угсаата арадуудай урлалай ямараар хүгжэнги байһанай гэршэ боложо үгэнэ. Ямар олон угалзануу бии гээшэб? Тэдэ ооһэд ооһэдын нэрэтэй, шүлэглэмэл үгүүлэлнүүдтэй. Жэшээлхэдэ, үүлэн хээ, зэрэлгээн хээ, хоёр загаһан, түмэн жаргалан гэхэ мэтэ.

Һурагшад Н. Дылыкова, С. Норбоева гэгшэдэй «Һурагша ба һурагша» гэһэн багахан сценкэ һонирхол түрүүлээ. Һурагшад эхэ тухай дууе шадамараар гуйсэдхөө юм. Пенсионерка Ц.-Д. Ширапова һурагшадай тайлбаринуудта нэмэлтэ хэхэһээ гадна, бэһэлигэй удха шанар, шабгансын һахил тухай хөөрэжэ, үгөод, «Эхэ, эсэгын маттаал» уншаа.

Нютагай поэдүүд Б.-Ж. Дашиев, Д-Н. Халхаров гэгшэд шүлэгүүдээ уншаһан, уран зураашад С. Ширапов, Н. Далбанов гэгшэд модон дээрэ һниилэгдэһэн угалзануудые, мүн саарһан дээрэ зураһан зурагуудаа олоной анхаралда табижа, бүтээлнүүдэйнгээ ямар удхатай байһан тухай хөөрөө юм.

Зай, нигэжэ Нарһатын 1-дэхи дунда һургуулида һурагшадые һургаха, хүмүүжүүлхэ, тэдэниие түрэл арадайнгаа үндэһэн соёлтой танилсуулха талаар яһала ехэ худэлмэри хэгдэжэ байна гэжэ тобшолол хэлтэй болоно.

Эдэ нээмэл хэшээлнүүдэй һүүлээр тэдэнэй дүнгүүд гаргагдажа, Писэнгын дунда һургуулиин буряад хэлэ бэшэгэй ба литературын багша Долгор Доксоновна Цыбенова, Шэрэнгиһээ ерэһэн Мэдыгма Бальжировна Батуева гэгшэд үнгэрһэн хэшээлнүүдэй ямар туһатай байһан тухай мэдүүлээд, аймагай һургуулинууд буряад арадай ёһо заншалнуудые, соёлые хүгжөөхэ хэрэгтэ хубитаяа оруулжа эхилээ гэжэ элирхэйлбэ.

Д. ДОРЖИЕВ,
журналист.

Ярууна.

Шагжин Цыренжаб Галзутович

Буряадай мэргэжэлтэ искусствын гайхамшагта ажал ябуулагшадай нэгэн—актёр, режиссер, дуушан, киноартист, уран зохёолшо ба драматург Цыренжап Галзутович Шагжин, 77 хүрэжэ ябатараа, наһа бараба.

Ц. Г. Шагжин 1918 оной январиин 5-да Буряадай Загарайн аймагай Хара-Шэбэр тосхондо үгытэй таряашанай бүлэдэ түрэһэн байгаа. 1938 ондо Улаан-Удын театрально-хүгжэмэй училищи дүүргээд, Буряадай хүгжэмтэ-драмын театрай труппын гол бүлэгтэ оруулагдаа һэн. 1940 ондо Москвадахи буряад искусствын 1-дэхи декадада хабаадажа, «Хүндэлэлэй Тэмдэг» орденоор шагнагдаа бэлэй.

Германиин фашизмтай болоһон дайнай бүхы хүшэр хүндэ жэлнүүдтэ театртаа хүдэлһэн, коллективтээ хамта һуурин тосхонуудаар гастрольдо ябадаг зүжэгүүдтэ наададаг, тайлан дээрэһэшье, радиогоорөөе буряад ба монгол арадуудай дуунуудые гүйсэлхэдэг байгаа. Онсо өөрын шэнжэтэй дуушаниие ба хурса бэлигтэй актёрые районуудта, городуудта хулеэдэг, бүхы республика соогоо тэрэ мэдэжэ һэн.

«1941-45 онуудай Эсэгэ ороноо хамгаалгыг Агууехэ дайнда шэн габьяата ажалай түлөө» медаляар шагнагдаа һэн. «Мосфильм» киностудиин артистаар тэрэниие урилга Ц. Г. Шагжинай ажабайдалда гайхамшагта үйлэ хэрэг болоо. Буряад удэшэгшэ Д. Иринчиновэй ролиие Ц. Г. Шагжинай ехэ һайнаар наадаһан «Пржевальский» кинофильм 1957 ондо ороной экрануудта гараһан байгаа. 1952 онһоо Гүрэнэй Буряад драмын театрай ахамад режиссёроор томилогдоо. 1954 ондо Ц. Г. Шагжинай суута «Будамшуу» зүжэг табигдаад, тэрэ гэһэнһээ хойшо театрай репертуарта 40 жэл соо харуулагдаһан зандаа. Тэрэнэй пьесэнүүдээр табигдаһан «Түрүүшын жэл», «Хабарай дуун», «Шүдхэртэй сундүүг», «Тангариг» гэһэн зүжэгүүд үргэн олонитэдэ мэдээжэ.

Ц. Г. Шагжин 1961-64 онуудта Улаан-Удын телевиденгиин студиин нэгэдэхи режиссер байгаа. Удаань 1970 он болотор Буряадай гүрэнэй Ленинэй орденто оперо болон баледэй театрай ахамад режиссероор хүдэлөө һэн. Москвада Литературна дээдэ курса дүүргээ. СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн байһан тула Буряадай Уран зохёолшодой холбооной дэргэдэ зохёохы хүдэлмэридэ ороо һэн. Москвагай, Татарай, Яхадай, Хакасай, Тувагай, Хальмагай ба Монголой тайзануу дээрэ зүжэгүүдынь табигдаһан байна.

Түрэл хизаарайнгаа соёлые хүгжөөлгэдэ ехэ хубитаяа оруулһанайнгаа түлөө 1953 ондо Ц. Г. Шагжин Буряадай арадай артистын нэрэ зэргэдэ хүртөө. 1957 ондо тэрээндэ Россин Федерациин искусствын ажал ябуулагша гэһэн нэрэ зэргэ олгогдоо.

Хүндөөр үбшэлжэ, 1994 оной мартын 16-да Москвада наһа бараба гэһэн мэдээсэл Буряад Республикын ажалшад гүнзэгы шаналал гашуудалтайгаар ababa.

Гайхамшагта артист, режиссер ба драматург Ц. Г. Шагжин тухай гэрэлтэ дурасхаал буряад арадай зүрхэ сэдьхэлдэ ходоодоо үлдэхэ.

Л. В. Потапов, В. Б. Саганов, Г. Н. Менжуев, Н. Ю. Мадуев, Д.-Н. Д. Дугаров, Б. С. Дугаров, Ц. Н. Номтоев, Ц.-Д. Д. Дондокова, М. Х. Жапхандаев, Д. З. Жалсараев, Ф. С. Сахиров, Б. Н. Вампилов, В. Б. Елбаев, Г. Г. Чимитов, А. К. Вершинин, А. А. Баданев, Д. Т. Раднаев.

Үнгэтэ юртэмсын нюусануу

ХЭЛЭЭШЭНЬ ҮНЭН БАЙГАА

1952 оной октябриин нэгэ үдэр минии эхэ, Надежда Наумовна хотын базаар дээрэ һу, зөохэй, эзэзгэй мангир, чеснок, тыквын үрэнэ худалдахаяа ошоһон байба. Минии аха Ваня һая сэрэгэй албанда татагдаад, Коми АССР-тэ алба хэжэ байгаа. Минии эсэгэ, Федор Лукич 1944 ондо фронт дээрэ баатарай үхэлөөр унаа һэн.

Тиимэһээ тэрэ үдэр гэртээ гансаараа үлэнхэй байгааб. Намдаа айхабтар дуратай, үнэн сэхэ, уур сухалтай Бобик гэжэ нохойгоо тоолоогүй һаамни ааб даа... Намһаа, эжыһээ, ахаһаамни болон нагаса ахай эжы хоёрһоо бэшэ хуниие тэрэ ого тоодоггүй, заал һаа борожол гарадаг байһан юм. Манай туһаламжагүйгөөр хорой рүумнай хэншье орожо шадахагүй байгаа. Бобик таһара удара татаха һэн.

Тиихэдэ би хэшээлнүүдтээ бэлдээд (хоёрдохи халаанда 5-дахи класста һурадаг байгааб), һургуули руугаа ошохэ һанаатай һуубаб. Нэгэ шэл һу, хара хилээмэнэй хэлтэрхэй болон хоёр үндэгэ эдеэд ошохошгээд эжымни орхиһон байгаа. Үшөө сагай үлэһэн хадань һонин ном уншанаб. Гэнтэ гэр соогоо гансаараа бэшэ байһанаа элеэр мэдэрбэб. Эрид эрьелдэхэдэмни, бүдөөр оёһон сүүмхэ мүр дэгүүрээ нэмэрүүлһэн гуйраншан хүгшэн үүдэндэ зогсожо байба.

«Яаһан һонин юм?—гээд би бодолгото болобоб. — Бобик юундэ хусаагүй гээшэб?»

— Намһаа бү ай, хүбүүн. Би нэгэ бага һуугаад ябахаб даа. Үглөөнөөе хойшо хүл дээрээ ябанаб,— гээд, тэрэ уриханаар нам руу шэртэн дуугарба.

— Та эдеэлхэеэ һанаа һаа, намтай эдеэлэгты. Зүгөөр хоолни ахирхан даа,—гээд дурадхабаб.

— Һайн даа, хүбүүхэн. Һайн һанаатай хүн байнаш. Өөрөө юундэ эдеэлнэгүйбши?—гээд столдо һууха зуураа гуйраншан асууба.

— Эдеэлхэеэ һананагүйб. Садхаланби,— гэжэ би харюусабаб.

Би нихэдээ худалаар хэлээб. Гуйраншанда үгэхэгүй гээшэ ехэ нүгэл гэжэ эжынгээ хэлэдэгые һанахадаа, ингээ хүн гүб? Гуйраншан хүгшэмни нам руу гунигтайгаар шэртээд, алга руу нэгэ бага һу хэбэ, хилээмыемни хахадлан отолбо, нэгэ үндэгысмни абаба.

Бинь час руугаа хараад, һанаамни тобожо эхилбэ. Хэшээлэй эхилтэр гурбан лэ минута үлэшөөд байба. Гуйраншамни гэнтэ минии һанаае заһажа эхилбэ:

— Бү яара, хүбүүн. Мүнөөдэр түрүүшыншни хоёр хэшээл болохогүй. Тэрэ номоо уншажа үрдихэш, һургуулидаа саг соогоо хүрэхэш. Задачаяа баһал бодожо шадаагүй аад, нүхэрһөө буулгажа абахаяа яарана гүш даа?

Шад улаахан болоод, би абяагүй һуубаб: хүгшэн тон зүб хэлэһэн байгаа бшуу. Тэрэ эдеэлжэ дүүргээд, украин ёһо заишалаар ханада үлгөөтэй бурханууд руу харан, хэрээһэлэн мүргэбэ.

— Зай, хүбүүхэн, минии хажууда һуугаад, шагналши. Би бүхы юумые хаража, мэдэжэ ябадагби. Хайшан гээд нимэ болоһоноо, ойлгуулжа, хэлэжэ шадахагүй байнаб. Мүнөөдэр һургуулидаа ошоогүйшье һааши болохо байгаал даа. Юуб гэхэдэ, эжыешни хотоһоо шэрэжэ асарха. Хүндөөр үбшэлөө...

Би одоо ехээр айшабаб. Гуйраншан хүгшэн урихан, зөөлэн гараараа толгойемни эльбэбэ.

— Ехээр һанаагаа бү зобо даа. Эхэшни жэл соо хүндөөр үбшэлхэ. Тиигээд бараг болохо, ута наһа эдлэхэ. Ондоо, муу мэдээсэл Хойто зүгһөө ерэхэ юм байна. Тэндэ ахашни сэрэгэй алба хэнэ аабза?

— Тиигэнэ,—гээд бинь һугшаран һагад харюусабаб.

— Агууехэ муу амитан Сталинай (эгээл нигэжэ хэлээ һэн) наһа бараһан үдэр ахашни усал аюулда орошохо. Нүхэртээ ашаа абажа гараад, годиролто дээрэ машинаараа урбалдашаха юм байна. Нүхэрынь хосорхо, харин ахашни хоёр хүлөө хухараад, амиды үлэхэ.

— Хүгшөө, болиит даа!—гээд гуйраншанай урда үбдэг дээрээ унабаб.

Тэрэ дахинаа минии толгойемни шэрүүн, хатуу гараараа эльбэбэ.

— Хүлисэ намайе, гансал бү гомдо. Энэшни намһаа дулдыданагүй ха юм. Юрэл тэ бүгэдыешни хуу харанаб. Тиимэһээ шинишье хуби заяан тухай хэлэһүү. Ажабайдалайшни хахадыг мүү, хахадынь һайн байха. Долоон класс ганса табануудаар, арбадахияа тиигэд гээд дүүргэхэш. Медицинын училищида орохош. (би үнэхөөрөө ганса табануудаар шалгалтануудаа тушаагаад, Одессын республиканска медучилищида орохон хүм). Удаань армида татагдахаш, ехэ һонин газарта алба хэхэш (нээрээшье түрүүн сержантнуудай һургуули дүүргээд, космонавтнуудай ажаһуудаг «Звёздный» городок руу эльгээгдээ һэм). Айхабтар сэбэр һамгатай болохош. Шинии эндүүрһэнһээ, үбэштэйрһэнһээ уламжалан, һалахат, сааашадаа нимэ ябадал гаргаһандаа ехэл голхорхош (бодото дээрээ тон иимэ юумэн болоо юм). Нэгэ хэды болоод, ехэ һайн эхэнэртэ дурлахаш. Теэд түрэл гаралшни буруушааха (энэнь баһал бэлээ). 54-тэй болоод лэ дахинаа һамга абахаш. Энэ үедэ литератураар тон ехээр һонирходог болоод ябахаш...

Гуйраншан хүгшэн абяагүй һууд гээд, тон эхэдэмни адляар намда хандан, нигэжэ гүйба:

— Гуйнаб шамайе, хүбүүн, хэзээдэшье уна руу холо бү оро! Тэндэ—шинии үхэл! Тааз, боошхо, гү, али ванна соо бээ угаахадашни болохо. Гансал гол, нуур гү, али далай руул бү ороорой.

Гуйраншан хүгшэн шэмээгүйхэнээр гаража ошобо. Бобигнай тэрээн руу хараад гээд лэ үлэбэ. Номуудаа яаралтайгаар суглуулаад, би һургуули руугаа гүйбэб. Хүгшэмни зүб хэлэһэн байба: түрүүшын хоёр хэшээл болохогүй гэжэ соносхоо бшуу. Наймайе юуншьеб гэр тээшэмни татаһандал болоод, гансата бусабаб. Минии ерэмсээр хашаагаймнай хажууда тэргэтэй морин тогтоод, хуршэнэрнай эхыемни тэлэжэ оруулба. Ревматизмынь ехээр хүдэлөөд, хэбтэри болошоо һэн.

— Иимэл даа, хүбүүмни, шамдаа юушье абаагүйб даа, —гэжэ тэрэмни шэбэнэбэ.

Эжымни нээрэшье жэл шахуу үбшэлөө: 1952 оной октябрьһаа 1953 оной август хүртэр... Ахамни 1953 оной мартын 5-да, Сталинай наһа бараһан үдэр усал аюулда ороод, хоёр хүлөө хухараа һэн.

Уна руу орохогүй гэһэн гуйраншан хүгшэнэй захяаень би бүхы наһан соогоо һанажа ябадагби. Одессэдэ һуража байхадаа, нэгэшье удаа Хара далай соо уһанда ороогүйб. Жэл бүри Вайгалай эрьедэ ошобошье, баһал бээ баридагби.

Мүнөө олон жэлэй үнгэрһэн хойно тэрэ хүгшэн ухааннаамни огто гарадаггүй. Ямар аргаар минии хубн заяае тиимэ тодоор уридшалан мэдэһэн байгаа гээшэб? Мүнөө эрдэмтэд болон бусад олон юумэ мэдэхэ танилнуудтайб. Тэдэнэрһээ асуухадамни, аниргүйгөөр гарнуудаа дэлгээдэг.

Хүндэтэ уншагшад, юун гэжэ һананат?

Н. ГОРКУША.
(«Антология загадочных случаев» һонинһоо абтаба).

Соёлой эдэбхитэд

ТАНИЖА ЯДАХААР БЭШЭЛ...

Буряад орон-Сагаан нарын янги-ортай, зугаа дуу-ур удэрнүүд үнгэр-рын туршада аймаг-ын һайндэрэй олон-ын хэрэгүүд үндэр-ын үнгэргэгдэжэ, түр-ые баясуулһан бай-Ямар хүшэр бай-ааһууһанаа буряад-ууда соошье һаань, арга боломжынгоо-соо, шадал, хүсэл-хүхибэ, сэнгэбэ ха-

-ынай үедэ дуунуу-ай хатарай олон кон-аймагай нютаг бү-олоо һааб даа. зүжэгэй ба-коллективүүдэй ха-о һэн. Энэ харал-тосхондо үнгэргэг-Тэрээн тухай ма-ны хөөрөөн.

-ын хүүгэдэй коллек-уулэн наадаяа ха-Хорин тосхоной эдир-гүй драмын кру-үүд «Табан хурган» -ын удаа «Будам-богонихон хэнэг ха-ом, Залуу мэргэжэл-Гомбоевич Жиг-тэдэнние һурга-ай дунда һургуулиин -д «Эрхэ намган» гэ-ехэ зохидоор та-даа. Баянай ба тэрэ-район бүхэнэй -нние мүнгэ, алта-субаргын барилга-тнай урлалнаб.

Энэ минии бэш-соо нэгэшье муу-эхэ бологсон зуу-амитанние хайра-дүн, уряал, һайн-лоно.

Ум маани бадм-

РЕДАКЦИЙН-шэг-уряал бэшэг-бодото нэрэе-ааһань, бэшэгыень-харалда дурадаа-шагшад танилсаа-шэжэ, шүүжэ-Үнэхөөроошье, -олоо уншаад, -ааһан алхам хэ-хошье юм аалам-

Буряад орон-ын Нарһатын 1-дэ-ын Яруунын» дунда-ын нэгэдэхийээ эхи-ахин хүрэтэр энэ-ын олонхинь буряад-ууна. Энэл һур-ааринин 14-дэ бу-ратраар, буряад-ын тушаа классһаа-ын үзэмэрээр нээмэл-ын үнгэрөө юм.

Хэшээлнүүдтэ ай-гуулинуудта бу-бэшэг, литературы-бүхы багшанар-хабаадалсаха-ааб даа. Гэбэшье энэ-ын талтагаануудһаа-ын олонхи һургуу-багшанар Нарһата-даагүй юм. Теэд-ын нэгэ тосхондо-ын үдэлжэ байһан 2-ууда һургуулиин-ын нээмэл хэшээл-ооргүй байһанда гай-Аймагай эрдэм һу-таһарһаа харагда-байбагүй!

-ай һургуулинуудай-соёоо эгээл һайн-ай багшанарай нэ-о Даши-Нима Хал-Халхаровай хэ-хуухада, ехэ зохид-ой байгаа гээд сэ-мэдүүлхэ шухала.-нь һуурһан багша-ингэжэ жэлһэн бай-

-ын хэшээл гээшэ баг-ай шалгалта боло-т. Тингэжэ һургуу-агша бүхэнэй ха-

А. «Тогооной ха-хын тула чумай-хоймор («малу») -модон алда тухай-зарта торгоотой б-(Этнографическа-ри, 6-дахи хэблэ-

Б. «Чумай дун-тын арада, үүдэн-ха хүндэтэ газар-харин зүүн ба б-лаарнь эзэдэй-байгаа» («Забайк-дуудай этнографи-зэй»).

2-дохи һанам-(уһан), «ала» (а-ла», «му ала» гэ-бии гү?

3-дахи һанам-линха тэртэ» -«ямар үсөөн» (-ленький» гэхэ гү-ло») гэһэнһээ и-Тиимэ болохоло-гэһэн ород үгэ «-жо хубилаагүй и-

Минии һанал-нүхэд ооһэдыш-бээ гээд найдан-

Б. Г-

Мэлын һургуули-

ТОО, БАРИМТАНУУД

* 1-тэйһээ 4-тэй болотор үхибүүдэй наһа бараха ушарнууд Россида тон олон. Хүгжэлтэ түгэс оронуудайхида орходоо 4—5 дахин олон юм.

* Эхэнүүдэй наһа бараха ушарнууд хүгжэлтэ түгэс оронуудайхиһаа мүн лэ 15—20 дахин олон байна. 1993 ондо нэгэ мянгаад эхэнэр нарайлха үедөө наһа бараа, 1985 ондо амидыгаар гараһан 100 мянган үхибүүдтэ наһа бараһан 54 эхэнүүд тудадаг һаа, 1992 ондо 64,7-до хүрөө һэн.

* 1992 ондо нарайлһан эхэнүүдэй 70 процентынь бөө махабад угаа муу байгаа. Тиигэжэ эдэнэрэй хахадынь лэ барагаар нарайлаа юм ха.

* Муугаар эдеэлһэнһээнь уламжалан, анемия гэжэ үбшэнтэй гээд 51 процент хээлитэй эхэнэрнүүдтэ диагноз табигдадаг. Гадна гол витаминуудай дутаха ушарнууд 33—61 процент эхэнэрнүүдтэ тодоруулагдаа хаш.

(Хэблэлһээ абтаба).

МОСКВА. Мэдээжэ кинорежиссер Сергей Соловьев Таганкын актернуудай холбооной театрта А. Чеховэй «Чайка» зүжэгые найруулан табиба. Н. Губенко, Н. Шацкая, Е. Корикова, бусад зүжэгтэ хабаадана.

Зүжэг 3 жэл соо бэлдэгдээ. Ниислэлэй «Эскадо» банк—зүжэгэй спонсор—250 милион тухэриг гаргашалаа.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Нина Заречная—Елена Корикова, Тригорин—Николай Губенко.

ИТАР—ТАСС-ай фото.

ИТАР-ТАСС: Түби дэлхэй мүнөөдэр

ПЕКИН.

Шанхайда Хитад соогоо эгээл түрүүшын «киногой одонуудай һургуули» нээгдээ. Оюун бэлигтэй мянгаад залуушуул сооһоо шэлэгдэһэн эгээл азатай табинииньтэндэ һуралсаха юм. Ороной киногой мэдээжэ мастернууд, мүн хилын саанаһаа уригдаһан мэргэжэлтэд тэдээндэ артистын онол шадабари заажа үгэхэ болоно. Һургуулиин директор, мэдээжэ режиссер Се Цзинь «Дэлхэйн хэмжээндэ хүрэмоор хитад одонуудые һургаха» гэһэн горитой зорилго урдаа табинхай.

ХАНОЙ.

Вьетнамай түбэй Нгеан провинциин хадата нютагуудта зэрлиг зааануудай һүрэг бии болоо. Нютагай зоной тарималнуудые тэдэ гэшхэхэһээ гадна, элдэб аюул тохёолдуулна. Зарим нютагуудай таряашад ажалдаа гарахаяа айдаг болонхой. Заанууд нэгэ эхэнэрые дэбһэжэ алаа ха юм. Тиин хуули бусаар агнадаг зон энээниие һамбаашалан, өөрынгөө аша туһада хэрэглэнэ. Тэдэ нютагай зониие абархын бэшэ, харин һоёоныь абахын тула нэгэ зааниие алаһан байна.

ПЕКИН.

70 наһатай Хоу Луньсянь орон соогуураа 40 мянган километрэй аяншалгада гараад, Хайнань олтнрог дээрэхи Санья хотодо тэрэнээ түгэсхэбэ. КНР-эй гушан провинци болон автономито районуудта хүрэхынь тула 5 жэл хэрэгтэй байһан байгаа. Энэ «агуу аяншалгынгаа» үедэ тэрэ Хитадай соёл ба түүхэ тухай материалнуудые суглуулаа.

ИТАР—ТАСС.